

OSEM OTÁZOK O ARCHITEKTOCH KAPITALIZMU

- 1) Zdá sa, že vždy, keď kapitalizmus smeruje k recesii, depresii alebo vážnej finančnej kríze, v politických kruhoch a v tlači sa znovu objaví Keynes. A zas po roku či dvoch ho zo scény vytlačia. Môže mu tento cyklický dočasný význam pretrvať večne? Stačí strach verejnosti z hospodárskej pohromy na to, aby udržal jeho dielo v hre? Alebo je Keynes odsúdený postupne sa vytratiť zároveň s tým, ako sa kapitalizmus (zas a znova) uzdravuje? ----- 34
- 2) Hayek dôrazne tvrdí, že len trhy sú schopné podať informácie o tom, čo ľudia skutočne chcú, a preto sú ceny základom každého účinného ekonomického systému. Má pravdu, pokiaľ ide o ceny akcií a dlhopisov? Sú trhové ceny akcií a dlhopisov účinným vyjadrením „skutočnej“ hodnoty týchto aktív? ----- 38
- 3) Nestabilita, ktorú vytvárajú finančné trhy, je veľmi dôležitou skutočnosťou súčasného kapitalizmu. Ktorý z našich dvoch architektov nám poskytuje najlepší spôsob, ako pochopiť nestabilitu vytváranú finančnými trhami? ----- 41
- 4) Keynesa často považujú za architekta kapitalizmu, ktorý je podporovaný vládnymi zásahmi. Dokazuje neschopnosť vlád účinne reagovať na finančnú a hospodársku krízu v rokoch 2008 – 2009, že Keynes bol naivný, pokiaľ ide o možnosti vládných zásahov do hospodárskeho života? ----- 44
- 5) Je kapitalizmus príliš dynamický pre filozofickú reflexiu? Než filozofi vymyslia, čo chcú o kapitalizme povedať, nestalo sa z neho niečo úplne iné? ----- 47
- 6) Azda najznámejšou črtou kapitalizmu na začiatku dvadsiateho prvého storočia je veľká nerovnosť príjmov, ktorú vytvára. Je táto nerovnosť zlučiteľná s Hayekovou víziou trhovej spoločnosti? ----- 49
- 7) Dokázal niektorý z našich architektov kapitalizmu zostaviť škálu ľudského správania, ktoré definuje život v kapitalistickej spoločnosti? ----- 53
- 8) Podporujú rôzne vládne reakcie na covid-19 Hayekovu alebo Keynesovu víziu? ---- 55

Na otázku Bradleyho W. Batemana a Samuela Abraháma v diskusii odpovedajú Roger E. Backhouse, Bruce Caldwell, Robert Skidelsky, Ivan Mikloš, Peter Boettke, Scott W. Scheall, Toshiaki Hirai, Robert W. Dimand, Heinz D. Kurz, Steven G. Medema a Hansjörg Klausinger

Roger E.
BACKHOUSE

Peter BOETTKE

Bruce CALDWELL

Robert W. DIMAND

Hansjörg
KLAUSINGER

Heinz D. KURZ

Steven G. MEDEMA

Ivan MIKLOŠ

Scott W. SCHEALL

Robert SKIDELSKY

- 1) Zdá sa, že vždy, keď kapitalizmus smeruje k recesii, depresii alebo vážnej finančnej kríze, v politických kruhoch a v tlači sa znovu objaví Keynes. A zas po roku či dvoch ho zo scény vytlačia. Môže mu tento cyklický dočasný význam pretrvať večne? Stačí strach verejnosti z hospodárskej pohromy na to, aby udržal jeho dielo v hre? Alebo je Keynes odsúdený postupne sa vytratiť zároveň s tým, ako sa kapitalizmus (zas a znova) uzdravuje?

Roger E. Backhouse: Takáto všeobecná otázka je pravdepodobne nezodpovedateľná, pretože odpoveď na ňu závisí od mnohých faktorov. Pristupujem k tomu z pohľadu Spojeného kráľovstva, kde ľudia s osobným záujmom na opatreniach v prospech bohatých ovládajú veľkú časť tlače a tá prechováva skepsu voči tomu, čo možno nazvať sociálnou demokraciou. Ak by sa táto situácia zmenila, kto vie, čo by bolo možné. Nejakú úlohu tu zohrávajú aj sociálne médiá, čo je asi ešte zložitejšie.

Bruce Caldwell: Keynesove idey poskytujú krytie politikom, ktorí si želajú fungovať v rozpočtovom schodku, takže nikdy nevyjde z módy! Žiaľ, často po ozdravení ekonomiky

deficity nezmiznú, a tak si vyžadujú ešte väčšie deficity počas ďalšej krízy. To, samozrejme, nebolo Keynesovým zámerom a vlastne skutočné posolstvo v jeho spisoch sa líši od jeho neskorších „keynesiánskych“ nasledovníkov. Zdá sa však, že je to súčasť ich odkazu.

Ivan Mikloš: Myslím si, že ak by Keynes a Hayek ešte žili, obaja by dnešnú situáciu považovali za problém, ale každý z nich v inej intenzite a z iných dôvodov. Keynes by ho zrejme nepovažoval za zásadný problém, kým Hayek áno. Alebo inak povedané, kým Keynes by stav dnešného kapitalizmu považoval len za kvantitatívny problém, Hayek by určite oponoval a považoval by ho za oveľa hlbší, nielen kvantitatívny, ale aj kvalitatívny (systémový) problém.

Hayek tvrdí, že problém je systémový a sú ním FIAT peniaze (teda ničím nekryté peniaze) a existencia centrálnych bánk, ktoré sú vlastne úradmi (štátnymi inštitúciami), ktoré manipulujú nielen s množstvom, ale aj s cenou najdôležitejšej trhovej komodity, a tou sú peniaze. Emitujú príliš veľké množstvo ničím nekrytých peňazí a určujú aj ich cenu, teda základnú úrokovú sadzbu. Množstvo a cena najdôležitejšej trhovej komodity (peňazí) sú určované administratívne, teda presne tak ako takmer všetky ceny v centrálne plánovaných ekonomikách. Z toho potom plynie vysoká inflácia, vysoké deficity a dlhy, krízy a recesie, dlhový model ekonomického rozvoja a ekonomického rastu (kedy dlh rastie rýchlejšie ako ekonomika), a to sa podľa Hayeka v konečnom dôsledku nemôže skončiť inak ako zle. A to nielen z hľadiska ekonomického, ale aj z hľadiska straty slobody.

Problém je, že nikdy sa nedozvieme, či by systém fungoval lepšie a ako by vlastne fungoval a vyzeral, keby nevznikli FIAT peniaze a centrálné banky a cenu peňazí by určoval trh. Dnešný systém je taký rozšírený a všadeprítomný, že zrušenie FIAT peňazí a centrálnych bánk nielenže nikto relevantný nenavrhuje, ale málokto si ho vie aj predstaviť.

Keynes by určite nemal nič zásadné proti dnešnému finančnému a peňažnému systému, ale tvorcom hospodárskej politiky (teda politikom a ekonómom, ktorí politikom radia) by určite vyčítal, že si z jeho teórie osvojili len jednu polovicu, kým tú druhú nielenže ignorujú, ale konajú priamo v rozpore s ňou. Keynes je za podporu agregátneho dopytu (teda za zvyšovanie deficitov a dlhov) v čase krízy, ale zároveň hovorí, že v čase konjunktúry si na takúto protikrizovú, expanzívnu rozpočtovú a menovú politiku treba vytvoriť rezervy, a teda v dobrých časoch je potrebné mať prebytkové rozpočty. Vývoj takmer vo všetkých kapitalistických krajinách je však taký, že agregátne dopyt sa podporuje nielen v zlých, ale aj v dobrých časoch a k šetreniu dochádza až vtedy, keď sa tomu už nedá vyhnúť (väčšinou pod hrozbou defaultu).

Scott W. Scheall: Radšej než o „kapitalizme“ – nejasne vymedzenom pojme, ak vôbec nejaký existuje – hovorím skôr o *trhoch, trhových ekonomikách a trhových spoločnostiach*. Na rozdiel od „kapitalizmu“ tie výrazy naznačujú, že takéto entity vždy existujú v širšom sociálnom prostredí, ktoré zahŕňa, čo je dôležité, vlády a iné netrhopé občianske inštitúcie. Otvorenou otázkou zostáva, či trhové ekonomiky niekedy smerujú „k recesii, depresii alebo vážnej finančnej kríze“ bez predchádzajúceho impulzu zo strany vlády. Hayek určite zastával názor, že ak má cenový systém umožnené fungovať slobodne, ak jeho funkcie nemanipulujú exogénne, zvyčajne vládne sily, trhové ekonomiky smerujú k rovnováhe.

V každom prípade na Keynesovej Všeobecnej teórii nie je nič všeobecné. Je to teória (ktorú by nekeynesiánski ekonómovia nazvali) *nerovnováhy*. Ak je vôbec relevantná, tak len v čase hospodárskej recesie, depresie atď.

Toshiaki Hirai: Od konca druhej svetovej vojny sa pod vplyvom teórie a politiky Keynesovej Všeobecnej teórie objavili rôzne „keynesiánske školy“, ktoré na riešenie nových hospodárskych problémov presadzovali nový teoretický a politický rámec. Uvedieme niekoľko príkladov: „Keynesiánska škola príjmov a výdavkov“ (J. Hicks, D. Patinkin, J. Tobin), „Keynesiánska škola nerovnovážneho hospodárstva“ (R. Clower, A. Leijonhufvud), „Postkeynesiánska škola“ (P. Davidson, H. Minsky) a „Nová keynesiánska škola“ (N. Mankiw, J. Stiglitz, M. Woodford).

Tento jav znamená, že rozličné keynesiánske školy rozvinuli rôzne teórie a hospodárske politiky, pričom kritizovali iné školy. Dá sa dokonca povedať, že k sporom dochádzalo aj v rámci tej istej školy (známym príkladom je spor na Postkeynesiánskej letnej škole, ktorá sa konala v osemdesiatych rokoch v talianskom Terste).

Vzhľadom na tieto skutočnosti je v odpovedi na otázku č. 1 vhodné uviesť, že spomínaný jav sa vyskytuje najmä v oblasti masmédií. Na druhej strane, v akademických a politických kruhoch existujú rôzne „keynesiánske školy“, ktoré vychádzajú z uvedeného vývoja. V tomto zmysle možno povedať, že Keynesov vplyv pretrváva už dlhú dobu. (Môžeme dodať, že v určitom období boli populárne aj antikeynesiánske školy, ako napríklad „monetarizmus“ a „nová klasická škola ekonómie“).

Heinz D. Kurz: Vráta mi v hlave, či je opis cyklického návratu Keynesovej ekonomickej analýzy úplne správny. Jeho analýza totiž obsahuje prvky, ktoré zohrávajú úlohu aj v diskusiách nad rámec jeho názorov na príčiny recesií alebo depresii a nástrojov na boj s nimi. Všimnime si najmä jeho sociálnu filozofiu, ktorá sa okrem iného točí okolo problému nadmernej nerovnosti príjmov a bohatstva (Všeobecná teória, kap. 24) a, pateticky povedané, zmyslu života. Ale všimnime si aj jeho teóriu preferencie likvidity alebo obnovený záujem o teóriu multiplikátora. Keynes vo svojej sociálnej filozofii trval na tom, že mnohí ľudia okrem spotreby statkov a voľného času pociťujú túžbu niečo so svojím životom robiť. Podobne to nedávno vyjadril Edmund Phelps o hlavnom prúde dnešnej ekonómie, kde je zvyčajne „ekonomika mechanická, robotická. Úroda síce rastie, ale osobný rast nie.“

Nech je ako chce, sen o „veľkej umiernenosti“ – ekonomike, ktorá rastie stabilne a plynulo – sa ukázal byť len ďalšou bublinou, ktorá s rachotom praskla. Potvrďuje to názor Josepha A. Schumpetera: „Cykly nie sú ako krčné mandle, ktoré možno oddeliť, a tak ich samotné vyliečiť. Sú ako tlkot srdca podstatou organizmu, ktorý ich dáva najavo.“ Ak však kapitalizmus musí prebiehať mŕľovými krokmi, sriedať rozmachy a krachy, fázy prehriatia a po nich recesie alebo depresie, potom máme dobré dôvody očakávať, že Keynesova starosť o príčiny a liečbu hospodárskych poklesov a zlyhaní efektívneho agregátneho dopytu sa bude opakovane dostávať do centra pozornosti. Richard Posner z Chicagskej univerzity, sám kedysi horlivý zástanca chicagskej školy makroekonómie a doktríny efektívnosti finančných trhov, vzhľadom na finančnú krízu v roku 2008 rázne odmietol názor Gregoryho Mankiwa z roku 1992, že Keynesova Všeobecná teória „je zastaraná kniha“. Posner trval na tom, že to nie je pravda: „Od septembra [2008] sme sa naučili, že súčasná generácia ekonómov neprišla na to, ako ekonomika funguje.“ Opätovné prečítanie Všeobecnej teórie mu vraj poskytlo poučné poznatky, ktoré výrazne zlepšili jeho chápanie krízy, čo súčasná teória neurobila. Podľa Posnera teda paradoxne vyše sedemdesiat rokov „pokroku“ v makroekonómii v skutočnosti viedlo k regresu! Podobné názory vyjadrili aj mnohí ďalší ekonómovia. V Posnerovom výroku z roku 2009, že Všeobecná teória „je napriek svojej starobylosti najlepším sprievodcom, akého ku kríze máme“, badať trochu smutnej pravdy.

Veľká časť ekonómie ako povolania zjavne padla za obeť teóriám ponuky, racionálnej voľby, racionálnych očakávaní, efektívneho trhu a reálneho obchodného cyklu – ide o prípad intelektuálneho zajatia, šírenia nákazy a stádového správania. Bublina musela jedného dňa prasknúť, a to s katastrofálnymi následkami pre hospodárstvo a spoločnosť.

Hansjörg Klausinger: Zdá sa, že existuje mnoho zdrojov kríz a depresíí, zjednodušene povedané, (agregátnych) ponukových šokov a dopytových šokov. Keynesiánske nápravné opatrenia sú účinné vtedy (a len vtedy), ak sa uplatňujú v prípade dopytových šokov, teda keď je príčinou krízy všeobecný nedostatok dopytu. Nepomôžu v prípade ponukových šokov, kde si to žiada určitú štrukturálnu úpravu, ktorú možno najlepšie dosiahnuť fungovaním cenového systému a udržaním menovej stability. (Porovnaj napr. Veľkú hospodársku krízu s ropnými šokmi a „stagfláciou“ v 70. rokoch.) Aj v prípade dopytových šokov po úspešnom boji s krátkodobými symptómami keynesiánskych opatrení môže byť na odstránenie pretrvávajúcich štrukturálnych príčin kríz potrebné upraviť systém. V tomto zmysle sa asi Keynes stáva módnym s každou novou krízou, avšak keynesiánske politiky nie sú v každom prípade vhodným liekom.

2) Hayek dôrazne tvrdí, že len trhy sú schopné podať informácie o tom, čo ľudia skutočne chcú, a preto sú ceny základom každého účinného ekonomického systému. Má pravdu, pokiaľ ide o ceny akcií a dlhopisov? Sú trhové ceny akcií a dlhopisov účinným vyjadrením „skutočnej“ hodnoty týchto aktív?

Backhouse: Odpoveď na prvú z týchto dvoch otázok je jasne „áno“: ak hľadáme informácie potrebné na efektívne rozdeľovanie zdrojov, ceny nemožno ničím nahradiť. Nie som kvalifikovaný odpovedať na druhú otázku, ktorá je empirická a odpoveď na ňu sa môže v rôznych časoch a na rôznych miestach líšiť. Strávil som však veľa času štúdiom diela Paula Samuelsona. Ten stále tvrdil, že finančné trhy sú vo všeobecnosti efektívne na mikroúrovni, ale nie na makroúrovni. Inými slovami, bol presvedčený, že odvádzajú slušnú (aj keď nie dokonalú) prácu pri oceňovaní jednotlivých akcií vo vzťahu k sebe navzájom, ale že sú nespoľahlivé pri určovaní celkového ocenenia trhu.

Caldwell: Hayek písal o dôležitej úlohe, ktorú vo svete informácií rozptýlených medzi jednotlivcami pri koordinácii hospodárskej činnosti zohrávajú voľne sa prispôsobujúce ceny. Mal na mysli najmä trhy výrobkov a práce, nie trhy finančných aktív. Hayek a ďalší z rakúskej školy boli subjektivistami, takže predstava, že existuje nejaká „skutočná“ cena nezávislá od trhovej ceny, by pre nich bola hodná zavrhnutia.

Robert Skidelsky: Vo svetle krachu v roku 2008 by bolo ťažké udržať toto tvrdenie. Spomeňme si na Alanovo Greenspanovo vysvetlenie kolapsu v roku 2008 ako „celosvetové podhodnotenie rizika“ (Greenspan: *The Age of Turbulence*, s. 507).

Mikloš: Hayek by na to povedal, že skutočnú a objektívnu cenu (vrátane ceny akcií a obligácií) by určoval trh vtedy, ak by nebol deformovaný FIAT peniazmi a manipulovaným objemom a manipulovanou cenou týchto peňazí (zo strany centrálnej banky). Takže dnešnú cenu akcií a obligácií by Hayek určite nepovažoval za objektívnu, ale za nafúknutú.

Peter Boettke: To je veľmi komplikovaná otázka, pretože o tejto problematike by sa dala napísať celá odborná štúdia. Vernon Smith vo svojich experimentoch ukázal, že hodnoty aktív sa môžu výrazne odchyľovať od hodnôt, ktoré vskutku tvoria ich podklad. Otázka však znie prečo? A aká spätná väzba tu na ne pôsobí? Tieto otázky sú postavené na ďalšom rozpracovaní Hayekovej cenovej teórie, na ktorú sa treba trochu odpútať od neoklasických prezentácií a interpretácií. V mojej knihe F. A. Hayek: Ekonómia, politická ekonómia a sociálna filozofia (2018, s. 77-118) sa o to pokúšam... nakoľko úspešne, to musia posúdiť iní. Ale rozhodujúce pre argumentáciu, ktorú na tomto aj na iných miestach v tej knihe rozvíjam, je niečo, čo nazývam Hayekov *epistemický inštitucionalizmus*. Jeho teória cenového systému je teóriou sociálnej epistemiky a zameriava sa na ňu nielen pri učení, ale aj pri prispôbení a úpravách na základe učenia v trhovom kontexte.

Scheall: Toto je nesprávna charakteristika Hayekovho názoru na epistemické aspekty cien, teda na koordinovanie vedomostí.

Po prvé, Hayekova téza o epistemických vlastnostiach cien bola tvrdením o *nevynutnosti*, nie o *dostatočnosti*. Tvrdil, že trhy majú schopnosť odovzdávať vedomosti, nie že túto schopnosť majú *len* trhy. Celkom jasne uviedol, že ekonomickí aktéri potrebujú ďalšie časti (vedeckého, kultúrneho, osobného atď.) poznania, aby mohli koordinovať svoje činnosti s inými aktérmi.

Po druhé, tvrdil, že účinnosť epistemických vlastností cien závisí od toho, do akej miery ceny exogénne nemanipulujú napríklad centrálna banka (pokiaľ ide o úrokové sadzby, ktoré sú podľa Hayeka najdôležitejšími cenami v trhovej ekonomike), vládne regulačné orgány alebo podnikové monopoly. Manipulované ceny nemajú vlastnosti na koordinovanie vedomostí, ktoré Hayek pripisoval nemanipulovaným cenám. Manipulované ceny majú podľa Hayeka vlastne sklon podporovať nekoordinovanosť.

Keďže trhové ceny akcií a dlhopisov do značnej miery podliehajú exogénnej manipulácii, predovšetkým prostredníctvom činnosti centrálnych bánk pri stanovovaní úrokových sadzieb, je predstava, že podľa Hayeka by ceny akcií a dlhopisov odrážali nejakú podloženú „skutočnú“ hodnotu, absurdná.

Hirai: Možno povedať, že Hayek uchopil podstatu trhovej spoločnosti v troch rámcoch – ekonomickí aktéri s „vedomosťami priamo na mieste“, „cenový systém“ s funkciou šírenia informácií a „konkurencia“, ktorá funguje ako hnacia sila „nepredvídaných zmien“. Pokiaľ ide o tieto body, jeho pohľad na trhovú spoločnosť je realistický.

Na druhej strane je trhovú spoločnosť konštruovaná abstraktne a abstrahuje od podstatného aspektu „skutočnej“ trhovej spoločnosti, ktorým je masívny rast a. s., spol. s r. o. aj rastúca úloha štátu. V tomto ohľade je Hayekov pohľad na trhovú spoločnosť idealistickým zobrazením vyťaženým v „čistej“ podobe.

Hayek považuje takto uchopenú trhovú spoločnosť za typický príklad „spontánneho poriadku“ a obhajuje ju z tohto stanoviska.

Hayekova teória trhovej spoločnosti teda visí medzi realizmom a idealizmom.

V knihe Ceny a výroba Hayek tvrdí, že ekonomické výkyvy sú spôsobené zmenami v štruktúre výroby, ku ktorým dochádza zmenami relatívnych cien.

Nie je však jasné, ako sa díva na ceny akcií a dlhopisov, pretože pohyb týchto cien vo svojej ekonomickej teórii výslovne nevysvetľuje.

Robert W. Dimand: V esejách zozbieraných v knihe Individualizmus a ekonomický poriadok síce Hayek rázne obhajuje úlohu trhových cien pri prenose informácií o tovaroch a službách, ktoré ľudia chcú, ale ako poukázali Abba Lerner, Oskar Lange a ďalší trhoví socialisti v diskusii o sociálnej kalkulácii v tridsiatych rokoch 20. storočia, tento argument nezávisí od toho, či podniky obchodujúce na týchto trhoch vlastnia súkromní investori, alebo či sú ich akcionármi penzijné fondy, štátne investičné fondy alebo vlády. Nad rámec tohto mieri argument spájaný ešte viac so Schumpeterom než s Hayekom, že len vlastníctvo podnikov jednotlivcami, ktorí sa usilujú o bohatstvo, poskytuje podnety pre inovácie, objavovanie a zavádzanie nových postupov a výrobkov. Schumpeter zdôrazňoval, že tento proces tvorivej deštrukcie vytvára bohatstvo a zároveň ničí hodnotu určitého jestvujúceho fyzického a ľudského kapitálu. Ak je novovytvorené bohatstvo dostatočne veľké a bez nákladov prerozdeliteľné na to, aby víťazi mohli aspoň plne odškodniť porazených a stále zostať v pluse, nie je to pre porazených žiadna útecha, pokiaľ sa plné odškodnenie skutočne nevyplatí.

Vzťahuje sa Hayekov názor na informačnú úlohu trhových cien na ceny akcií a dlhopisov? „Sú trhové ceny akcií a dlhopisov účinným vyjadrením „skutočnej“ hodnoty týchto aktív?“ Ceny finančných aktív podliehajú bublinám a nadmernej premenlivosti, ktoré pretrvávajú dlhé časové obdobia, tak ako to pri cenách tovarov a služieb neplatí. Investovanie hodnoty s očakávaním, že ceny aktív sa nakoniec prispôbia podloženým „fundamentálnym“ hodnotám, ako to vykladajú a praktizujú Benjamin Graham a Warren Buffett, má vo veľmi dlhom období dobré výsledky. Ale počas dosť dlhých období môže finančné trhy ovládať vôľa veriť, že tentoraz je to inak – takto to opisuje A. C. Pigou vlnami optimizmu a pesimizmu alebo Keynes (a George Akerlof aj Robert Shiller) živočíšnou silou [*animal spirits*]. Zdá sa, že kryptomeny, ktoré dosiahli trhovú hodnotu presahujúcu tri bilióny dolárov, stelesňujú takýto triumf ochoty veriť. Bubliny nakoniec prasknú, ale pokiaľ nemožno predpovedať, kedy prasknú, staviť si proti bubline nemusí byť racionálne – medzi obchodníkmi dlhodobo koluje príslovie, že trh môže zostať iracionálny dlhšie, ako vy môžete zostať solventní. Michael Lewis oslavoval v knihe *The Big Short* tzv. predajcov nakrátko (*short sellers*, t.j. investorov, ktorí predávajú aktíva dúfajúc, že onedlho ich kúpia späť lacnejšie – pozn. prekl.), ktorí nielenže bystro prekukli vratké základy bubliny cenných papierov krytých aktívami a hypotékami s nízkou bonitou, ale mali tiež šťastie, keď bublina vybuchla. Kľúčový aspekt finančných trhov, ktorý Hayek prehliadol, zachytáva teória endogénnej finančnej krehkosti Hymana Minského, ktorú primerane predstavil vo svojej knihe John Maynard Keynes (Columbia University Press, 1975) a ktorá čerpá inšpiráciu z 19. kapitoly Keynesovej Všeobecnej teórie aj z dlhovo-deflačnej teórie veľkých depresii Irvinga Fishera.

Kurz: V súkromnej decentralizovanej trhovej ekonomike sú ceny, samozrejme, mimoriadne dôležité, ale nie je pravda, že schopnosť prenášať informácie majú len trhy. [Ja práve prenášam informácie (na rozdiel od pravdy!) čitateľom tohto rozhovoru a medzi odosielateľom a príjemcom nie je žiadny trh]. A ak trhy (napr. finančných aktív, mien, tulipánov alebo čohokoľvek iného) opakovane zo svojho vnútra vytvárajú bubliny, tak informácie, ktoré prenášajú, môžu viesť k „nesprávnym“ podnetom a po nich nasledujú „nesprávne“ rozhodnutia, ktoré skôr vyvrcholila krízami než „efektívnymi ekonomickými systémami“. Z toho vyplýva, že tvrdenie, že trhové ceny akcií a dlhopisov zahŕňajú „účinné vyjadrenie „skutočnej“ hodnoty týchto aktív“, by sa malo prijímať s najväčšou nedôverou. Najskôr by ste museli špecifikovať a vysvetliť, ako sa dá dopátrať ku „skutočnej“ hodnote posu-

dzovaných aktív *nezávisle* od toho, čo sa v skutočnosti deje na príslušných trhoch. Tvrdiť, že momentálne ceny už odrážajú „skutočné“ alebo „spravodlivé“ hodnoty, je tautologické tvrdenie, a preto je zbytočné, pokiaľ sa „skutočné“ alebo „spravodlivé“ hodnoty nedefinujú oddelene od trhových hodnôt. Až potom by sa dalo rozhodnúť, či sa *v danom časovom okamihu* trhové hodnoty blížia k „skutočným“ hodnotám alebo nie, a či *v priebehu času* oscilujú okolo tých prvých alebo tiahnu k tým druhým. Klasickí politickí ekonómovia od Adama Smitha po Davida Ricarda sa týmto problémom zaoberali v súvislosti s cenami komodít a vo svojej poučnej analýze „tiahnutia“ prvých k druhým alebo ich „oscilácie“ okolo tých druhých múdro definovali „prirodzené ceny“ *nezávisle* od „trhových cien“.

Je zaujímavé, že vtedajší popredný americký marginalistický autor Irving Fisher deň pred čiernym štvrtkom v roku 1929 tvrdil, že všetko je v poriadku a že ceny na burze odrážajú stabilnú situáciu. Zrejme si splietol momentálne hodnoty so „skutočnými“. Keynes to vedel lepšie. Opäť si pripomeňme jeho štipľavý výrok: „Špekulanti nemusia škodiť ako bubliny na stabilnom prúde podnikania. Situácia je však vážna, keď sa podnikanie stáva bublinou vo víre špekulácií. Keď sa kapitálový rozvoj krajiny stane vedľajším produktom činnosti kasína, práca bola asi vykonaná zle.“ Veru, mal pravdu!

Neviem o ničom, čo by Hayek napísal a v súčasnom kontexte by to malo porovnateľný význam. Jeho vysvetlenie svetovej hospodárskej krízy v knihe *Ceny a výroba* z roku 1931 je prinajmenšom zvláštne. Podľa neho bol zloduchom príbehu bankový systém, ktorý „svojvoľne“ najprv znížil úrokovú mieru peňazí pod „rovnovážnu“ úroveň a prinútil výrobcov znížiť výrobu spotrebného tovaru, aby presunuli výrobné zdroje do investičných odvetví atď. atď. Preto bola podľa Hayeka hospodárska kríza v podstate výsledkom problému voľby techniky. Poprední ekonómovia vrátane Schumpetera prijali tento názor s údivom a nedôverou. A ako presvedčivo ukázal Sraffa, Hayekovo uvažovanie bolo logicky nesprávne. (Keďže som o tom už veľa napísal, žiadam čitateľov, ktorí majú záujem, aby si pozreli moje práce).

V skratke: nemyslím si, že Hayek mal pravdu alebo je v posudzovanej veci obzvlášť zaujímavý. (Sú však iné časti jeho diela, ktoré považujem za veľmi zaujímavé a chválhodné).

Klausinger: Hayek považuje cenový systém za (signalizačný a stimulačný) mechanizmus, ktorý účinne spracováva informačné vstupy od jednotlivých aktérov. Nepredpokladá, že ich pohľad je vždy správny, nehovoriac o tom, že prejavujú dokonalú predvídavosť. Preto ak aj trhové ceny akcií a dlhopisov predstavujú najlepší možný výsledok, nikdy nebudú ako odhad budúcich (alebo základných) hodnôt dokonalé. Veľkú časť chýb v tomto ohľade však možno pripísať zlyhaniu v regulácii a chybám v politike.

3) Nestabilita, ktorú vytvárajú finančné trhy, je veľmi dôležitou skutočnosťou súčasného kapitalizmu. Ktorý z našich dvoch architektov nám poskytuje najlepší spôsob, ako pochopiť nestabilitu vytváranú finančnými trhmi?

Backhouse: Keynes. Neviem o tom, že by Hayek ponúkol nejakú analýzu, ktorá by mohla konkurovať Keynesovej analýze finančných trhov.

Caldwell: Obaja prispeli svojimi teóriami a podľa môjho názoru by sa mali doplniť teóriami iných. Neustále inovácie na finančných trhoch a skutočnosť, že trhové hospodárstvo

je paradigmatickým príkladom komplexného, adaptívneho a emergentného systému, zaručujú, že žiadna teória nebude najlepšia.

Mikloš: Porozumieť príčinám nestability zrejme lepšie umožňuje Hayekova teória hospodárskeho cyklu, problém je však v tom, že keď je zle (teda keď prepukne naozaj veľká kríza, ako bola Veľká hospodárska kríza v rokoch 1929 – 1933 alebo Globálna finančná a ekonomická kríza 2007 – 2009), tak sa nikto nestará o to, čo ju zapríčinilo, ale každý sa snaží hasiť požiar a minimalizovať negatívne dopady.

A na hasenie požiaru je zase účinnejšia Kyenesova terapia, najmä expanzívna menová a rozpočtová politika, ktorej cieľom je zabrániť zmrznutiu finančných trhov a tokov, ktoré by znamenalo omnoho hlbšiu a krutejšiu recesiu, pretože okrem nesolventných by zlikvidovalo aj zdravé, len nelikvidné firmy.

Boettke: Nepochybne som zaujatý, ale vinníka našej finančnej nestability nenachádzam v špekulatívnom správaní jednotlivcov, ale v deformáciách signálov spôsobených fiškálnou nezodpovednosťou a monetárnym darebáctvom. Takže ešte raz späť k mojej prvej odpovedi: od 11. septembra [2001] v americkej ekonomike (bez ohľadu na to, ktorá strana je pri moci) rastie fiškálna medzera (pozri prácu Laurena Kotlikoffa) a v praxi centrálnej banky pretrvávajú odchýlky od Bagehotovho bonmotu. V roku 2021 som spolu s Alexom Salterom a Danom Smithom vydal knihu *Peniaze a vláda zákona* (*Money and the Rule of Law*, Cambridge), v ktorej sa snažím uviesť argumenty k tejto histórii odchýlok od osvedčených postupov a ako sa vrátiť na správnu cestu. V debatách Keynes vs. Hayek teda stojím na strane Hayeka. No myslím si, že Keynes (kapitola 12), samozrejme, nastoľuje veľmi dôležité otázky, s ktorými sa musia ekonomické subjekty vo svete vyrovnáť a o ktoré bude každá analýza bez otázok radikálnej neistoty oveľa chudobnejšia.

Scheall: Môžem odpovedať len rovnako ako vyššie. Finančné trhy vždy existujú v kontexte, ktorý tvoria vlády, centrálné banky a iné regulačné orgány a netrhové inštitúcie. Ak nestabilita vznikne zo vzájomného pôsobenia finančných trhov a týchto ďalších inštitúcií, na vine môže byť ktorákoľvek z nich alebo ich kombinácia.

Myslím si, že lepšie pochopenie finančných trhov by mohlo vyplývať z kombinácie poznatkov Hayeka aj Keynesa. Ako je známe, Keynes bol skúsený a znalý investor. Jeho analýza psychológie investorov je veľmi prenikavá. Hayek o finančných trhoch veľa nepísal (ani s nimi nemal veľa osobných skúseností). Z jeho teórie hospodárskeho cyklu je však jasné, že manipulácia úrokových sadzieb centrálnymi bankami má podľa neho škodlivé dôsledky na psychológiu investorov a finančné trhy.

Hayek bol podľa môjho názoru lepším filozofom a metodológom spoločenských vied. Jeho poznatok, že v spoločenských vedách sa treba vyhýbať monokauzálnym vysvetleniam, že spoločenské javy sú vždy komplexné a vznikajú z mnohých kauzálnych faktorov aj ich vzájomného pôsobenia, musí byť – ako som tu naznačoval vo svojich odpovediach – východiskom pre každé primerané vysvetlenie spoločenských javov, okrem iného vrátane recesií, depresí, inflácie, nerovnosti príjmov a nestability finančných trhov. Vychádzajúc z potreby vysvetlenia z hľadiska viacerých príčin by sme v našom chápaní nestability finančných trhov mohli dosiahnuť určitý pokrok začlenením Keynesových poznatkov o psychológii investorov do hayekovského rámca, podľa ktorého vládne zásahy do ekonomiky podnecujú zmätok investorov okolo výnosnosti jednotlivých tried investícií.

Hirai: Myslím, že Keynes. Dva zásadné body z Všeobecnej teórie zdôrazňuje v článku Všeobecná teória zamestnanosti (1937), ktorý je odpoveďou na štyri články zamerané na Všeobecnú teóriu.

Jedným je zahrnutie skutočnosti, že budúcnosť je plná neistoty, a druhým je prezentácia teórie dopytu a ponuky v celkovej produkcii. Prvú z nich predkladá v súvislosti so svojou teóriou úrokovej miery a teóriou investícií.

Hyman Minsky, ktorý patrí k „postkeynesiánskej škole“, je známy „hypotézou finančnej nestability“. Rozvíja ju s dôrazom na 17. kapitolu Všeobecnej teórie „Základné vlastnosti úroku a peňazí“. Zdôrazňuje tiež výber portfólia, finančnú kondíciu a nestabilitu investícií, pričom uvádza, že zásadná preferencia likvidity v kapitalistickej ekonomike sa nachádza u bankárov a podnikateľov – prejavuje sa ako tendencia ich účtovných bilancií.

Naproti tomu teória predstavená v Hayekovej knihe Ceny a výroba (1931) tvrdí, že peniaze ovplyvňujú relatívne ceny, čo predlžuje [skrachuje] štruktúru výroby. Uvažuje o vplyve peňazí na reálnu ekonomiku, ale nezaobera sa otázkou, ako peniaze samotné fungujú na finančných trhoch.

Dimand: Moja odpoveď na inú otázku si vyžaduje, aby odpoveďou na túto otázku bol Keynes. Hayekova kniha Ceny a výroba (1931) poskytuje pohľad na jeden konkrétny zdroj nestability na finančných trhoch, a síce nadmerné investície v dôsledku konania centrálnych bánk, keď udržiavajú príliš nízku úrokovú mieru. Naopak, Keynesove Eseje o presvedčaní (1931) a Všeobecná teória (kapitola 19) osvetľujú fenomén finančnej nestability všeobecnejšie.

Kurz: Toto je asi rečnícka otázka, pretože odpoveď je zrejme až príliš zjavná. Najskôr stačí zopakovať Posnerov výrok z roku 2009, že „najlepším sprievodcom krízou, akého máme“, je Všeobecná teória. Po druhé, zide sa pripomenúť, že Keynes bol investičným mágom, prvým kvestorom King's College v Cambridgei, ktorý spravoval „pokladničný fond“ a nahromadil mu obrovský majetok. On sám bol celkovo veľmi úspešným obchodníkom (časťočne spolu s Richardom Kahnom a Pierom Sraffom). Finančné trhy poznal do najmenších detailov. Nie som si vedomý, že by sa s ním Hayek mohol v tomto smere porovnávať. Po tretie, Keynes povedal o burze tie najzaujímavejšie veci, len si spomeňme na úžasnú pasáž, v ktorej prirovnal burzu k „súťaži krásy“: nie je ani tak dôležité vedieť, kto je najkrajší človek, ale koho za takého pokladajú ostatní členovia poroty. To, čo zaváži, nie je „skutočná“ hodnota aktíva, ale mienka, ktorú o ňom majú ostatní obchodníci. V tejto súvislosti treba poznamenať, že Keynes si plne uvedomoval skutočnosť, že na pochopenie finančných trhov je potrebné porozumieť dynamike názorov. Kľúčovým faktorom v tomto smere je súbor názorov, ktoré majú ľudia o sebe navzájom. Tieto presvedčenia menia viacerými spôsobmi, hľadaním, skúmaním, nasledovaním, napodobňovaním atď. Vznikajú tak javy ako náказа a stádové správanie, ktoré bežné teórie nepokrývajú. Po štvrté, je zaujímavé poznamenať, že Hyman Minsky vychádzal z Keynesa, keď rozvíjal svoju vplyvnú „hypotézu finančnej nestability“. Nakoniec stojí za zmienku, že medzi tou hŕstkou ľudí, ktorí nejakým spôsobom predvídali, že v prvej dekáde dvadsiateho storočia vzniká finančná kríza, boli na jednej strane prevažne keynesiánci a na druhej strane marxisti, ktorí poznali Finančný kapitál (*Das Finanzkapital*) Rudolfa Hilferdinga.

Klausinger: Podľa Hayeka je rozhodujúcim zdrojom finančnej nestability menová nestabilita spôsobená nesprávnou vedenou politikou centrálnych bánk. Podľa Keynesa očaká-

vania nemajú pevný podklad v „základoch“, čo môže viesť k samonapĺňajúcim sa vlnám optimizmu alebo pesimizmu. Oba teda poukazujú na odlišné, ale dôležité zdroje finančnej nestability. Každopádne sa možno pýtať, do akej miery by sa finančné trhy vykoľajovali v podmienkach menovej stability a vhodných regulačných stimulov.

- 4) **Keynesa často považujú za architekta kapitalizmu, ktorý je podporovaný vládnymi zásahmi. Dokazuje neschopnosť vlád účinne reagovať na finančnú a hospodársku krízu v rokoch 2008 – 2009, že Keynes bol naivný, pokiaľ ide o možnosti vládných zásahov do hospodárskeho života?**

Backhouse: Otázka predpokladá, že vlády nedokázali účinne reagovať. Ak je to pravda, v akom zmysle zlyhali? Celkový obraz je určite komplikovanejší, niektoré krajiny reagovali účinnejšie ako iné. Napríklad údaje, ktoré som videl, naznačujú, že Spojené kráľovstvo sa z recesie zotavovalo podstatne pomalšie ako mnohé iné krajiny. Vysvetlenie rôznych reakcií na krízu si vyžaduje pochopiť politickú situáciu v rôznych krajinách. Tvrdiť, že Keynes bol naivný, keď nepredpokladal, aká bude politická situácia v 21. storočí, je smiešne. Určite veľmi dobre vedel, že krajiny sa nebudú riadiť ideálnymi politikami. Veď videl problémy medzivojnového obdobia a v Bretton Woods si bol vedomý, že sa mu nepodarilo dosiahnuť želaný výsledok.

Treba si tiež uvedomiť, že niekedy hovoril veci, aby u ľudí vzbudil pochybnosti a prinútil ich premýšľať. Zdanie, že vyznel príliš optimisticky, nemusí byť výsledkom naivity, ale snahy presvedčiť ľudí, že je možné dosiahnuť lepšie výsledky, ak by len politici prijali rozumné opatrenia.

Caldwell: Ťažko obviňovať Keynesa za krízu v rokoch 2008 – 2009. Mala viacero príčin. To znamená, že jednou z nich bola určite tendencia centrálnych bánk udržiavať úrokové sadzby príliš dlho na príliš nízkej úrovni, teda diskrečná politika, ktorá sa robila s cieľom udržať „veľkú umiernenosť“. Skončilo sa to vytvorením bublín na trhu aktív. Nič z toho by Hayeka neprekvapilo.

Skidelsky: Určite nie. Keynes nebol naivný, pokiaľ ide o možnosť prospešných vládných zásahov na predchádzanie aj zmiernovanie poklesov. Uznával, že takýto zásah potrebuje podporu solídnej ekonomickej teórie. Ak prevládali ekonomicke nálady, že vládne zásahy by situáciu len zhoršili, neprekvapuje, že dlhopisové trhy požadovali fiškálne „úspory“ ako správnu reakciu na hospodárske poklesy.

Mikloš: Keynes nebol naivný ohľadom možností vládných zásahov do ekonomiky, bol však naivný v tom, že predpokladal vyššiu mieru zodpovednosti politikov v dvoch smeroch. Po prvé v tom, že v dobrých časoch budú hospodáriť s prebytkom a vytvárajú si rezervu na monetárnu a fiškálnu podporu v časoch zlých. A Keynes si tiež nepredstavoval, že štát sa tak veľmi zväčší. Keynes považoval za potrebné stimulovať (v čase krízy) agregátny dopyt, aby sa zabránilo plytvaniu so zdrojmi. Inak povedané, aby ekonomika aj v čase krízy využívala všetky ekonomicke zdroje, ktoré má k dispozícii, najmä pracovnú silu. Ale inak bol Keynes veľmi liberálny, alokácia zdrojov mala byť podľa neho plne ponechaná na trhu. Takže dnešnú aktívnu priemyselnú politiku by zrejme nepovažoval za vhodnú a potrebnú.

Boettke: Myslím si, že Keynes bol nevinne v tom, čo sa neskôr nazvalo analýzou verejnej voľby. Myslím si však, že jeho teória by fungovala najlepšie, keby ekonómiu mohli praktizovať zvonka-dnu skúsení odborníci, ktorí by radili dobromyseľnému despotovi. Jeho teórie však ťažko sedia do rámca ekonómie praktizovanej zvnútra-von (tohto modelu sme súčasťou), kde štát a jeho aktéri sú zainteresovaní činitelia a politika je skôr o minimálnych víťazných koalíciách než o „konaní správnych vecí“ tak, ako by ich určovalo vševediace a dobrotivé božstvo. Možno sa prejavujú moje predsudky. Ale ak mám byť úprimný, chápem, že tu ide o akési tiché predpoklady politickej ekonómie. Jedným z nich je, či ste optimisti/pesimisti ohľadom samoopravných mechanizmov trhu, a druhým, či ste optimisti/pesimisti ohľadom obmedzení zneužívania moci zo strany štátu. Ja som náhodou optimista ohľadom samoregulácie trhu tvárou v tvár veľmi zložitým a škaredým problémom, ktorých vyriešenie si často vyžaduje čas. A som veľký pesimista ohľadom schopnosti obmedziť zneužívanie moci zo strany štátu, dokonca aj ak sa v núdzovej situácii zdá, že štátne opatrenia sú naliehavé na jej riešenie. Viem, že iní sa na svet dívajú inými očami. Ako viesť medzi týmito pohľadmi účtívý a zmysluplný dialóg, to je niečo, s čím majú ekonómovia dlhé roky problémy. To je jeden z dôvodov, prečo si myslím, že by stálo za to priznať si navzájom svoje predsudky, a nie ich zakrývať rúskom vedeckej objektivity. Nepochybne sa snažíme byť objektívni, ale riadia nás tieto rôzne predvedecké/predanalytické kognitívne akty.

Scheall: Nie. Môže byť, že zlyhanie vlád v účinnom boji proti finančnej kríze v rokoch 2008 – 2009 a následnej „veľkej recesii“ bolo spôsobené skôr nedostatkami v návrhu, implementácii alebo správe proticyklických politík, ktoré boli prijaté, než chybami v Keynesovej teórii alebo jeho naivitou, pokiaľ ide o možnosti účinných vládnych zásahov. Napríklad môže byť, že príslušné stimulačné politiky neboli dostatočne rozsiahle na to, aby primerane čelili výpadku agregátneho dopytu, ako to neskôr tvrdili viacerí keynesiánski ekonómovia.

Táto možnosť však poukazuje na významný nedostatok keynesiánstva, a to na jeho nefalzifikovateľnosť. Ak možno vždy tvrdiť, navzdory zjavnému zlyhaniu keynesiánskej teórie, že jej nepotvrdenie spôsobilo nedostatky v politike a nie nepravdivosť teórie, potom neexistuje dôkaz, ktorý by mohol teóriu spochybníť; je nefalzifikovateľná.

Pre zaujímavosť, na inom mieste som tvrdil, že rakúska teória hospodárskeho cyklu je tiež nefalzifikovateľná, hoci z iných dôvodov. Rakúsky teoretik, ktorý predpovedá, že infláciu nakoniec spôsobí exogénna manipulácia s peňažnou zásobou, je ako meteorológ, ktorý každý deň predpovedá, že zajtra bude pršať. Nakoniec sa pri dostatočne dlhom časovom horizonte obe predpovede ukážu ako správne, ale to neznamená, že príslušná teória, z ktorej predpovede vyplývajú, bola potvrdená. Presnejšie povedané, v čase, ktorý oddeľuje manipuláciu s peňažnou zásobou od vzniku inflácie – čo môže byť naozaj *veľmi* dlhý čas – neexistuje žiadny dôkaz, ktorý by mohol spochybníť rakúsku teóriu hospodárskeho cyklu; aj tá je nefalzifikovateľná.

Hirai: Práve republikánska vláda Georgea Busha bola hlboko zapojená do „Lehmanovho šoku“. Finančná liberalizácia ďaleko pokročila v oblasti tzv. „viacvrstvových zabezpečených produktov“. V dôsledku toho nakoniec došlo k Lehmanovmu šoku kvôli krachu rizikových úverov, ktorý spôsobil reťaz finančných zlyhaní veľkých komerčných bánk a investičných bánk.

Keynesiánske myslenie neodhaľuje naivitu. Práve „nová keynesiánska škola“ za vlády Obamových Demokratov presadzovala keynesiánsku hospodársku politiku na riešenie

Lehmanovho šoku. Obama vo februári 2009 prijal zákon o americkej obnove a reinvestíciách [ARRA]. Bola to zásadná politika s plnými 787 miliardami dolárov počas dvoch rokov na oživenie amerického hospodárstva.

Významnou črtou ARRA bolo oživenie fiškálnej politiky, ktorá bola dovtedy zapečatená ako hospodársky stimul, ako politika zamestnanosti vo veľkom rozsahu (spojená s rozvojom infraštruktúry a environmentálnou politikou). U ekonómov a tvorcov hospodárskej politiky prevládal názor, že na úpravu ekonomiky postačuje politika úrokových sadzieb (najmä politika usmerňovania úrokových sadzieb FF [*Federal Funds Effective Rate*, teda sadzba, za ktorú si komerčné banky navzájom požičiavajú prebytočné rezervy na jeden deň, *pozn. prekl.*], pozri „Greenspanovo kúzlo“), a len málo z nich obhajovalo fiškálnu politiku.

(Po porážke vo voľbách v polovici funkčného obdobia sa Obamova fiškálna politika neprímerane skončila.)

Dimand: Určite nie, a to vo viacerých rovinách. Po prvé, hoci politické tlaky, niekedy spojené s odvolávaním sa na Hayeka, Misesa a rakúsku teóriu obchodného cyklu, bránili vládam náležite reagovať na finančnú krízu, ale centrálné banky a vlády napriek tomu zasiahli dostatočne na to, aby zabránili druhej veľkej hospodárskej kríze. Živo si spomínam na stĺpček neorakúskeho profesora ekonómie na univerzite v Quebecu, ktorý bol uverejnený vo *Financial Post* ráno po tom, ako sa namiesto záchranu spoločnosti Lehman Brothers umožnil jej krach, a ktorý hlásal, že tým kríza sa skončí, pretože sa obnoví dôvera. Namiesto toho krach Lehman Brothers spôsobil kolaps dôvery, ktorý zastavil finančné sprostredkovanie a vyžiadal si masívne intervencie. Po druhé, spomeňme si, že Keynes svoje Eseje v presvedčení opísal ako kuvikanie Kassandry, ktorá nikdy nemohla včas ovplyvniť beh udalostí.

Kurz: Mnohí ekonómovia sú dnes presvedčení, že finančná kríza v roku 2008 mala veľa spoločného s liberalizáciou finančných trhov, ktorú odporúčali ekonómovia ako Lucas, Fama, Prescott a tak ďalej, ktorí samých seba často považovali za pokračovateľov Hayekovej tradície. Niektoré vlády, predovšetkým Reaganova v Spojených štátoch a Thatcherovej vo Veľkej Británii, sa v kombinácii s centrálnymi bankami riadili ich politickými odporúčaniami. Z vašej otázky vyplýva, že zlyhanie vlád bolo reakciou na finančnú a hospodársku krízu, a nie dláždením cesty k nej. Môj názor je presne opačný: Liberalizácia finančných trhov bola takpovediac „prvotným hriechom“, zatiaľ čo následná reakcia už po rozpútaní chaosu ak aj nebola dokonale uskutočnená, bola vo svojej podstate aspoň rozumná. Bez ohľadu na svoje chybičky krásy táto politika zabránila úplnému rozpadu svetového hospodárstva. Keynes varoval: „Zvyčajne panuje zhoda v tom, že kasína by mali byť vo verejnom záujme nedostupné a drahé. A možno to isté platí aj pre burzy cenných papierov.“ Opäť mal pravdu! Po tom, čo stúpenci voľného trhu poslali hospodársky systém o chaosu prudko nadol? Aké šťastie mal svet, že Ben Bernanke napísal svoju doktorskú prácu o Veľkej hospodárskej kríze a pochopil, že kríza je nebezpečná a toxická a treba proti nej bojovať stabilizáciou ekonomiky v zmysle masívneho riadenia dopytu. Keby len politici a bankári počúvali Keynesa, finančnej kríze z roku 2008 sa dalo predísť. Tým, že sme si po radovánkach vzali z Všeobecnej teórie vážne ponaučenie, aspoň sme zabránili, aby nastalo najhoršie (aj keď sme neodstránili niektoré bomby, ktoré tam stále sú).

Naivný nebol Keynes. Ako poradca politikov a centrálnych bankárov veľmi dobre poznal toto plemeno a mal hlboké znalosti o finančnom sektore a jeho typickej nestabilite.

Naivní boli Lucas a jeho pomocníci, ktorí sa pýšili vypracovaním teórie údajne na vyššej úrovni (vyššej než Keynesova), a politici pripravení uskutočňovať ich odporúčania. Obdobie, o ktorom hovoríme, vstúpi do histórie ako významný príklad nebezpečenstva tzv. skupinového myslenia a uchvátenia mysle, ktoré viedli k vzájomne prepojeným bublinám – intelektuálnej, finančnej a ekonomickej. Jeffrey Sachs mal pravdu, keď vyhlásil: „Finančná kríza v roku 2008 nebola náhoda. Bola výsledkom dlhého obdobia politického úpadku v Spojených štátoch, ktorému napomáhala rastúca diera v ekonomickej vede. ... [Z] dôvodu, že ekonomicke myslenie v USA zásadne formuje globálnu hospodársku politiku a inštitúcie, spolu s nimi do tejto zúrivosti vťahlo aj zvyšok sveta.“ Z ťažkostí nemožno obviňovať „vládu“ ako takú, ale treba z nich viniť konkrétne vlády. Netreba z nich obviňovať ekonómiu ako takú, ale konkrétne myšlienkové školy, najmä Chicagskú školu a libertariánsku vetvu „rakúskej“ školy.

Na pozadí presvedčivých historických dôkazov už Adam Smith vo svojom diele Bohatstvo národov (1776) zdôraznil nestabilitu vlastnú finančnému sektoru a dôrazne sa vyslovil za jeho reguláciu: „Takéto regulácie možno bezpochyby v určitom ohľade považovať za porušenie prirodzenej slobody. Ale tie prejavy prirodzenej slobody niekoľkých jednotlivcov, ktoré by mohli ohroziť bezpečnosť celej spoločnosti, sú a mali by byť obmedzované zákonmi všetkých vlád; tej najslobodnejšej, ako aj tej najdespotičkejšej. Povinnosť stavať deliace steny, aby sa zabránilo šíreniu ohňa, je porušením prirodzenej slobody presne toho istého druhu ako regulácia bankového obchodu, ktorá sa tu navrhuje.“ Žiaľ, výsadou modernistov bolo bezostyšne ignorovať Smithove a Keynesove vskutku rozumné varovania.

Na komoditných trhoch ekonómovia zvyčajne počítajú s negatívnou spätnou väzbou, pokiaľ ide o reakciu dopytu na zmeny cien, ktorá stabilizuje trhy: ak cena komodity stúpne, dopyt sa zníži, čo spomalí a nakoniec zvráti rast ceny. Možno očakávať, že tento efekt vládne aj na finančných trhoch? Alebo bude reakcia dopytu často zahŕňať pozitívnu spätnú väzbu? Tieto dva typy trhov zjavne vykazujú veľmi odlišné správanie.

Možno vzhľadom na uvedené skutočnosti tvrdiť, že dejiny ekonómie poznajú pokrok, pokrok a len pokrok, nikdy nie úpadok? Zaujímalo by ma to. To je ďalší dôvod, prečo má zmysel študovať starých majstrov, s dôrazom na „majstrov“.

Klausinger: Keynes sa sústredil na konkrétny príklad, v ktorom môže vhodný zásah vlády stabilizovať „kapitalizmus“, t. j. ako reagovať na krízy v dôsledku zlyhania efektívneho dopytu. Podľa môjho názoru v Keynesovej teórii nie je veľa toho, čo by pomohlo pri prevencii finančných kríz alebo pri osobitnom type depresie, ktorá po nich nasleduje.

5) Je kapitalizmus príliš dynamický pre filozofickú reflexiu? Než filozofi vymyslia, chcú o kapitalizme povedať, nestalo sa z neho niečo úplne iné?

Backhouse: Ako si všimol Keynes, kapitalizmus sa neustále vyvíja. Nie som však presvedčený, že sa mení dostatočne rýchlo na to, aby všetky diagnózy zastarali v čase ich publikovania. Ako nedávny príklad by som uviedol analýzu režimov nerovnosti od Thomasa Pikettyho, ktorú som zmienil aj v odpovedi na otázku č. 6. Tieto režimy zvyčajne trvajú dlhé časové obdobia, aj keď inštitucionálne detaily sa môžu zmeniť zo dňa na deň. Piketty diagnostikoval niektoré problémy nášho súčasného režimu včas, aby sa mohli prijať opatrenia na zmenu situácie, ak by na to bola politická vôľa.

Caldwell: Hayek by s týmto tvrdením pravdepodobne súhlasil, no vyjadril by ho v zmysle, že trhový systém je príkladom komplexného, adaptívneho emergentného systému.

Skidelsky: Leopard nemení svoje škrvny tak rýchlo.

Mikloš: Nielen kapitalizmus. Dynamická, komplexná a v zásade ťažko predvídateľná je každá spoločnosť a každý spoločenský systém. Preto bude zrejme navždy platiť, že naše poznanie bude obmedzené a že rôzne teoretické konštrukty budú vždy zjednodušené a dočasné a realita tieto obmedzenia a defekty skôr či neskôr demaskuje.

Boettke: Nemyslím si to, pretože podľa mňa sa filozofi môžu zamerať na rámec, v ktorom kapitalizmus funguje. Práve tento rámec pravidiel a mechanizmov ich presadzovania (vrátane Smithovho schvaľovania a neschvaľovania) trénuje správanie k disciplíne. Áno, technologické sily sa ustavične vyvíjajú a neustále sa objavujú podnikateľské inovácie, ktoré nám ponúkajú nové a nové produkty a služby. Ale tento roh hojnosti tovarov a služieb je v konečnom dôsledku funkciou pravidiel vlastníctva, zmluvných vzťahov a súhlasu, ktoré fungujú v každej spoločnosti. Jeden z mojich učiteľov James Buchanan to vyjadril tak, že máme úroveň analýzy pravidiel a máme úroveň analýzy v rámci pravidiel. Práve prostredníctvom dôkladného skúmania interakcie týchto dvoch úrovní analýzy môžeme snáď získať užitočné poznatky o politickej ekonómii a sociálnej filozofii dobrej spoločnosti.

Scheall: Kapitalizmus nie je entita. To, čo nazývame kapitalizmom, je skratka pre komplexné interakcie nespočetných jednotlivcov pôsobiacich v inštitucionálnom prostredí, ktoré zahŕňa trhy, vlády a iné netrhomé inštitúcie. Ako sa tieto inštitúcie menia, ako tieto komplexné interakcie vyvolávajú rôzne spoločenské účinky, mení sa aj „kapitalizmus“.

Nie je to filozofická úvaha o kapitalizme?

Hirai: Keby sa ma opýtali: „Neuchopili filozofické úvahy plne kapitalizmus?“ Odpovedal by som: „Existuje určitá sociálna filozofia, ktorá je základom ekonómie.“

V prípade Keynesovho nového liberalizmu sa kladie dôraz na ekonomickú efektívnosť, sociálnu spravodlivosť a individuálnu slobodu. Posledná kapitola Všeobecnej teórie sa zaoberá „sociálnou filozofiou“.

Okrem Keynesa vypracovali svoje vlastné sociálne filozofie aj ekonómovia Cambridgekej školy – napríklad R. Hawtrey (nadradenosť socializmu nad kapitalizmom), D. H. Robertson („liberálny intervencionizmus“) a A. C. Pigou (nadradenosť socializmu nad kapitalizmom).

Hayekova sociálna filozofia je „teória spontánneho poriadku“. Svoju sociálnu filozofiu rozvíjal v boji proti dvom nepriateľom – vonkajšiemu a vnútornému. Prvého Hayek nazval „konštruktivistický racionalizmus“ a vyvinul ostrú kritiku z hľadiska svojho liberálneho myslenia (vrátane nielen čistých konštruktivistických racionalistov, ako boli Saint-Simon, A. Comte a K. Marx, ale aj Keynes, J. Schumpeter a G. Myrdal). Druhým bol pohľad Walrasovej ekonómie na trhový systém a naďalej bil na poplach z pohľadu rakúskej školy. Hayekova jedinečná liberálna filozofia je základom tohto obojstranného boja.

Pri koncipovaní ekonomickej teórie je zásadne dôležité, akú sociálnu filozofiu autor prijme.

Dimand: Nie. Carmen Reinhartová a Kenneth Rogoff oprávnené vyslovili, že výrok „tenzor je to inak“ je vo financiách a ekonómii najnebezpečnejší. Tvrdenie, že „kým filozofi vymyslia, čo chcú povedať o kapitalizme, ... [stalo] sa z neho niečo úplne iné“, je pokusom o racionalizáciu toho, že sa nechceme poučiť z historických skúseností alebo ekonomickej analýzy.

Kurz: Ak má otázka vyjadrovať pochybnosti o schopnosti filozofie, ekonómie atď. vôbec niekedy úplne pochopiť „svet“, v ktorom žijeme, potom súhlasím. Aj preto, že sme zrejme konfrontovaní s rastúcou sociálno-ekonomickou komplexnosťou. Ale čo z toho vyplýva? Nebolo by logicky správne vyvodiť záver: zabudnite na filozofiu, ekonómiu atď. My ľudia sa musíme snažiť čo najlepšie pochopiť svet, v ktorom žijeme. Akákoľvek stratégia prežitia musí využívať aj naše poznanie. Že svet úplne nepoznáme a nerozumieme mu, to je vec, s ktorou sa neradi, ale musíme zmieriť. Snaha pochopiť ho a aj ľudské motivácie, rozhodnutia a činy lepšie ako doteraz je úplne iná vec. Tvárou v tvár klimatickým zmenám, bojom, ktoré zahŕňajú možnosť vyhubenia nášho druhu, a podobne, by sme sa o ňu mali zúfalo usilovať. Problém zhoršuje skutočnosť, že predmet nášho vnímania je zjavne pohyblivý cieľ: nezostáva na mieste, ale neustále sa lopotí. A ľudia sami sú zodpovední za značnú časť tohto pohybu: žijeme v antropocéne. Predpoklad, že si môžeme robiť, čo chceme, a planétu to neovplyvní, bol možný dovtedy, kým bola planéta pomerne „veľká“ v porovnaní s počtom ľudí, ale to platilo v časoch dávno minulých. Teraz sa musíme snažiť pochopiť, ako ľudská činnosť ovplyvňuje životné prostredie, ako životné prostredie „vracia úder“, ako na to ľudia reagujú atď. atď. Možno je zaujímavé poznamenať, že už Marx považoval ľudstvo a Zem za dve živé entity a že nebolo jasné, či sa tieto dve entity budú postupom času znášať. Bolo však jasné, ktorá z nich sa v prípade konfliktu nakoniec tej druhej strasie.

Klausinger: Známe príslovie „Čím viac sa veci menia, tým viac zostávajú rovnaké“ má v tomto kontexte určitý zmysel. Ak sa pozrieme na sled kríz posledných desaťročí (finančná, covid, energetická, klimatická), jedným spoločným aspektom je, že spektrum navrhovaných riešení sa pohybuje od tých, ktoré sa opierajú o systém štátneho riadenia, až po tie, ktoré dôverujú „spontánnemu poriadku“ vznikajúcemu z konania jednotlivcov – a medzi nimi sú tie, ktoré svoje nádeje zakladajú na posilnení komunitárneho konania smerom k spoločnému dobru. Skúsenosti s vládnyim plánovaním zameraným na akýkoľvek cieľ z minulosti neodporúčajú prvú alternatívu. S vývojom kapitalizmu a vznikajúcimi krízami, ktoré ho sprevádzajú, je však potrebné, aby sa jeho právny rámec neustále prispôboval. Výzvou je, samozrejme, že v tomto sa musíme spoliehať na politický systém, ktorý by sme inak mohli podozrievať z nefunkčnosti. Možno práve toto je tá rozhodujúca apória, ktorej čelíme.

- 6) Azda najznámejšou črtou kapitalizmu na začiatku 21. storočia je veľká nerovnosť príjmov, ktorú vytvára. Je táto nerovnosť zlučiteľná s Hayekovou víziou trhovej spoločnosti?

Backhouse: Prenechám odborníkom na Hayeka objasnenie, aká presne bola Hayekova vízia trhovej spoločnosti a akú úlohu štátu pri určovaní pravidiel na fungovanie trhov pripúšťal. Namiesto toho ponúknem niekoľko všeobecnejších poznámok o trhoch a nerovnosti.

Je zrejme, ako Keynes aj Hayek uznali, že trhovú spoločnosť potrebujeme z dôvodov efektívnosti aj slobody jednotlivca. Kľúčová otázka sa týka pravidiel, podľa ktorých trhová činnosť funguje. Ak sú vlády a voliči, ktorým slúžia, pripravení tolerovať chudobu, ak zastávajú názor, že keď ľudia hladujú alebo ochorejú kvôli nedostatku tepla, je to dôsledok ich vlastného rozhodnutia, potom je vysoká nerovnosť nielen zlučiteľná s trhovou spoločnosťou – je priamym dôsledkom tohto typu vytvorenej trhovej spoločnosti.

Thomas Piketty v knihe *Kapitál a ideológia* (2020) analyzuje túto otázku prostredníctvom určenia tzv. režimov nerovnosti: ideológií, ktoré buď udržiavajú alebo spochybňujú nerovnosti a trhové štruktúry, ktoré za nimi stoja. To možno považovať za obrátenie Marxa naopak, tvrdenie, že ekonomické štruktúry závisia od ideológií, a nie naopak.

Ak teda Hayekova vízia trhov zahŕňa ideológiu ospravedlňujúcu extrémnu nerovnosť (a nechávam na odborníkov na Hayeka, aby povedali, ako ďaleko touto cestou zašiel), potom odpoveď na otázku znie „áno“.

Rovnako zaujímavou otázkou je, ako veľmi podkopáva vysoká miera nerovnosti cenový mechanizmus ako prostriedok na dosiahnutie spoločenských cieľov, akými sú zníženie znečistenia alebo odvrátenie klimatickej katastrofy. V dokonale rovnej spoločnosti zmena ceny zvyčajne u každého spôsobí úpravu spotreby a môže byť účinným spôsobom alokácie zdrojov. Preto by daň z uhlíka mala predstavovať účinný spôsob znižovania emisií uhlíka. Vo veľmi nerovnej spoločnosti by však zvýšenie cien základných komodít ako potraviny alebo palivá mohlo niektorých ľudí odsúdiť na chudobu alebo hladovanie skôr, ako by sa dosiahlo požadované zníženie emisií uhlíka. V takejto situácii by bol potrebný priamejší zásah. Takéto argumenty vedú k záveru, že vysoká nerovnosť môže znemožniť dosiahnutie určitých spoločenských cieľov len prostredníctvom cenového mechanizmu.

Caldwell: Hayek sa, tak ako mnohí liberáli, viac obával chudoby ako rovnosti príjmov, pretože ekonomika voľného trhu zvyčajne vytvára nerovnosť príjmov zároveň s tým, ako vyťahuje ľudí z chudoby. Hayek tiež zdôrazňoval význam rovnosti pred zákonom, teda myšlienku, že so všetkými ľuďmi sa má zaobchádzať rovnako. Poznamenal, že väčšina snáh o prerozdelenie porušuje normu rovnosti pred zákonom.

Skidelsky: Hayek by v súčasnom rozdelení bohatstva a príjmov určite odhalil monopolné prvky. V riadne konkurenčnom trhovom hospodárstve, v ktorom by faktory dosahovali svoje hraničné produkty a ktoré by zahŕňalo konkurenčný bankový systém, by nerovnosť príjmov nebola pre ekonómiu problémom.

Mikloš: Hayek a Keynes mali takmer opačné názory na úlohu štátu v prerozdelení bohatstva, a teda aj v znižovaní príjmových rozdielov. Kým Hayek bol zásadne proti a pojem „sociálna spravodlivosť“ považoval za nezmyselný a snahu o jej presadzovanie za nebezpečnú a v konečnom dôsledku aj kontraproduktívnu, Keynes bol zástancom prerozdelenia cez progresívne zdanenie, ale aj zdanenie dedičstva. Ale hlavným motívom prerozdelenia nebola pre Keynesa „sociálna spravodlivosť“, ale snaha o posilnenie spotreby a agregátneho dopytu. Považoval toto prerozdelenie za jeden z troch nástrojov (popri expanzívnej monetárnej a fiškálnej politike) na plné využitie zdrojov, ktoré podľa neho spontánna, neriadená (či skôr nestimulovaná) trhová ekonomika nevyužíva dostatočne. Išlo mu najmä o posilnenie spotreby (vrátane investícií) na úkor úspor.

Hayek tvrdil, že akákoľvek snaha o prerozdelenie je nespravodlivá, pretože musí byť urobená „zhora“, teda politikmi na základe subjektívnych kritérií a často pod vplyvom

záujmových skupín, pretože skutočne spravodlivé rozdelenie príjmov je možné len pri konkurencii na trhu, vrátane pracovného trhu čo sa týka výšky miezd. Aj motív posilnenia spotreby považoval Hayek za škodlivý, pretože deformuje vzťah medzi úsporami a investíciami, ktorý je podľa Hayeka kľúčový a ktorého manipulácia zo strany štátu vedie k nerovnováhe, inflácii a krízam.

Keynes považoval stimuláciu spotreby za dôležitý nástroj na plné využitie zdrojov v trhovej ekonomike, najmä plnú zamestnanosť. Z toho plynie potom aj záver, že neregulovanú (alebo nestimulovanú) trhovú ekonomiku považoval aj za nespravodlivú, pretože nižšie využitie zdrojov (najmä práce) viedlo k nižším príjmom a k nespravodlivému rozdeleniu bohatstva. Keynes mal veľmi kritický postoj najmä k príjmom rentierov, považoval ich za nespravodlivé.

Boettke: Som presvedčený, že hrubé nerovnosti, ktorých sme svedkami v 21. storočí, *nie* sú v súlade s Hayekovou víziou liberálneho usporiadania, a to z dvoch dôvodov. Mnohé – nie všetky, ale mnohé – z týchto ziskov sú skôr výsledkom privilégií udelených rôznym záujmom zámožných než konkurenčnými ziskami v trhovej ekonomike. Dôkazom toho je množstvo prostriedkov vynaložených na lobistické snahy, ako aj koncentrácia bohatstva v okolí Washingtonu po 11. septembri 2001 a potom po globálnej finančnej kríze v roku 2008. V súčasnosti niekoľko najbohatších okresov v USA obklopuje D.C., čo v minulosti nebolo. Bohatstvo bolo rozptýlenejšie v „druhých“ mestách po USA – New York, Chicago, Los Angeles, Boston atď. – a to boli viac podnikateľské mestá. Washington je mesto a politiky politickej kultúry, a je to skratka spoločnosť, ktorá si hľadá rentu. To porušuje Hayekovu zásadu „všeobecnosti“ a jeho pojem právneho štátu.

Scheall: „Kapitalizmus“ nie je príčinná súvislosť. Trhy neexistujú vo vákuu bez vlády. Sociálne účinky vznikajú z interakcií nespočetného množstva jednotlivcov konajúcich v inštitucionálnom prostredí, ktoré zahŕňa trhy, vlády a iné netrhomé inštitúcie. Pochybujem, že trhy *ako také*, a nie interakcie trhov a vlád, vytvárajú nerovnosť príjmov. Ak v trhovej spoločnosti existuje príjmová nerovnosť, môžu to byť trhy, vlády, netrhomé inštitúcie alebo (ešte pravdepodobnejšie) ich rôzne a zložité interakcie, ktoré túto nerovnosť vytvárajú. Hádzaj vinu za nerovnosť v príjmoch priamo na „kapitalizmus“ a ignorovať pritom pravdepodobnú úlohu vlády pri napomáhaní tejto nerovnosti – napr. prostredníctvom politik, ktoré priamo alebo nepriamo, zámerne alebo neúmyselne zvýhodňujú určité skupiny jednotlivcov – je bolestne naivné a pravdepodobne nepovedie k účinným politickým opatreniam proti nerovnosti.

Pokiaľ príjmovú nerovnosť vytvárajú samotné trhy, a nie trhy zakotvené v nevedomých, úplatných alebo inak neefektívnych vládnych aktéroch a v interakcii s nimi, potom predpokladám, že je to v súlade s Hayekovou víziou trhovej spoločnosti. No predpokladať, že voľné trhy majú tendenciu vytvárať príjmovú nerovnosť oddelene od iných relevantných sociálnych faktorov sa mi nezdá veľmi evidentné.

Hirai: Dá sa povedať, že je v súlade s Hayekovou víziou.

Spochybnil by Hayek príjmovú nerovnosť? Neodmietol by, že vláda by mala riešiť príjmovú nerovnosť?

Hayekova vízia pozostáva z pohľadu na trhovú spoločnosť a „teórie spontánneho poriadku“. Vedomosti a informácie z miesta diania dokážu mať len jednotlivci. To, čo sa časom vytvorilo, je „spontánny poriadok“, typickým príkladom je cenový systém. Treba

s ním zaobchádzať ako so zásadným. Hayek by preto neschvaľoval politiku umelého korigovania príjmových nerovností v cenovom systéme.

Práve Obamova administratíva urobila najviac pre zníženie príjmovej nerovnosti. Argumentovala: Existuje obrovský počet Američanov bez zdravotného poistenia. Vybudovanie štátom riadenej záchrannej siete pre nich má zásadný význam pri odstraňovaní prehlbujúcej sa priepasti medzi bohatými a chudobnými, ktorú spôsobila nadmerná liberalizácia.

Uskutočňovaniu tohto cieľa stálo v ceste mnoho ťažkostí, ale v marci 2010 bol prijatý Zákon o dostupnej zdravotnej starostlivosti (známy ako Obamacare).

To sa nieslo v keynesiánskom duchu. Vychádzalo to z rovnakej myšlienky ako britská „Beveridgeova správa (1942)“, ku ktorej Keynes významne prispel, keď pomáhal Williamovi Beveridgeovi.

Dimand: „Je nerovnosť zlučiteľná s Hayekovou víziou trhovej spoločnosti?“ Áno, určite je. Hayek sa staral o chudobu, nie o nerovnosť, s výnimkou prípadu, keď chudobu zapríčinila nerovnosť. Vadilo mu, že chudobní ľudia sú chudobní, nie to, že iní ľudia majú viac ako oni. Za liek na chudobu považoval vytváranie bohatstva. Nerovnosť príjmov a bohatstva nevyhnutne vyplýva zo stimulov, ktoré vedú k vytváraniu bohatstva. Zatiaľ čo sa vytváraním bohatstva chudoba odstraňuje, Hayek pripúšťa, že spoločnosť bude niektorým zmierňovať núdzu, ale tak ako iní ekonómovia od Milтона Friedmana po Jamesa Tobina vyzýval, aby sa to robilo peňažnými transfermi (napríklad zápornou daňou z príjmu alebo garantovaným ročným príjmom), a nie opatreniami ako napr. regulácia nájomného, ktoré zasahujú do cenových signálov.

Kurz: Prečo by to nemalo byť v súlade s Hayekovou víziou trhového hospodárstva? Podľa neho trhy účinne riešia problém nedokonalých znalostí každého jedného aktéra tým, že zhromažďujú všetky znalosti, ktoré sú v ekonomike dostupné všetkým aktérom, a konsolidujú ich v skutočnom systéme trhových cien. Domnieva sa, že tieto ceny primerane odrážajú preferencie aktérov, množstvo výrobných zdrojov dostupných v systéme, a výrobné metódy minimalizujúce náklady, pomocou ktorých možno vytvárať tovary a služby na uspokojovanie potrieb a želaní. Ceny takpovediac „stelesňujú“ v ideálnom prípade všetky dostupné informácie. To, čo nevedia jednotliví aktéri, by mal vedieť trh. Ak nastane stav, že rozdelenie príjmov je veľmi nerovnomerné, nech to tak je: Trh chce, aby to tak bolo. Ako by ste sa mohli odvážiť spochybňovať vševedúcnosť Trhu?

To je v skratke základný názor „trhových radikálov“. S týmto názorom sú však spojené problémy, z ktorých treba spomenúť aspoň tri. Po prvé, nepredpokladá, že všetci aktéri tvoriaci spoločnosť dokážu prežiť – vzhľadom na výsledné ceny v porovnaní s ich počítačným vybavením (pracovná sila, majetok atď.). Môžu byť odsúdení na smrť hladom alebo zomrieť kvôli nedostatku základnej lekárskej starostlivosti atď. Hayek si to uvedomoval, rovnako ako Kenneth Arrow a Gérard Debreu vo svojej diskusii o existencii všeobecnej rovnováhy z roku 1954. Keďže zmena počtu aktérov by si vyžiadala zostavenie nového modelu, rozhodli sa vychádzať z predpokladu, že počítačové vybavenie každého aktéra je dostatočne veľké na to, aby mu umožnilo prežiť, aj ak sa nezúčastňuje na trhových transakciách, a teda nezávisí od trhových cien. To je veľmi odvážny predpoklad. Môže teda existovať rovnováha, v ktorej niekoľko aktérov (v krajnom prípade všetci) zostáva v stave sebestačnosti a len niekoľko robí to, čo Lionel McKenzie nazval „malým obchodovaním bokom“ (alebo to nerobí nikto). V takom rámci môžu byť sociálne vzťahy pomerne nedôležité a ekonomická interakcia slabá, čo je v rozpore s našou skúsenosťou.

Po druhé, ako ukázal David Starrett v roku 1978, ak sa v najjednoduchšom možnom prípade zohľadní priestorový rozmer hospodárskej činnosti, úplne sa vytratí sociálna súdržnosť. Potom konkurenčný cenový mechanizmus formalizovaný u Arrowa a Debreua nedokáže vysvetliť ani vznik priestorovej hospodárskej aglomerácie, ani podstatné obchodné toky. Pri konštantných výnosoch z rozsahu sa totiž hospodárska činnosť rovnomerne rozloží na homogénnej rovine a vykonávať ju budú sebestačné jednotky výroby a spotreby. Neexistuje tu žiadna spoločnosť v nejakom zmysluplnom význame. Toto je v rozpore s výzvou, ktorú predpokladá metodologický individualizmus, rekonštruovať spoločnosť takú, aká je, keď vychádza z aktérov maximalizujúcich úžitok.

Po tretie, predpoklad, že trhové ceny obsahujú všetky informácie, ktoré sú v ekonomickom systéme k dispozícii je neudržateľný. Ako poukázali Arrow, Stiglitz a ďalší, argument všeobecnej rovnováhy, ktorý sa snaží ustanoviť efektívnosť trhov, nezohľadňuje to, čo je pre Josepha A. Schumpetera alfou a omegou kapitalizmu: jeho snahu o „inovácie“ zvnútra. Kto by mohol vedieť, aké inovatívne aktivity sa firmy chystajú spustiť a informácie o nich starostlivo skrývajú? A aj keby sa nové technické riešenia dali poznať vopred, kto dokáže predpovedať procesy „kreatívnej deštrukcie“, ktoré rozrušia ekonomiku, ich vplyv na zamestnanosť, ktoré firmy a hospodárske odvetvia ukončia svoju činnosť, výkonnosť burzy a nestabilný bankový sektor? A v neposlednom rade, aký bude vplyv inovácií na rozdelenie príjmov? To, že aktuálne ceny obsahujú všetky existujúce ekonomické informácie, je mýtus.

Klausinger: Hayek nepovažuje nerovnosť ako takú za nezlučiteľnú so svojou víziou trhového hospodárstva. Podľa neho nás skôr história učí, že inovácie a pokrok sú spojené s možnosťou, že niektorí si privlastnia výnosy (zisky), čo časom povedie k lepším výsledkom pre (takmer) všetkých. Pripúšťa, že trh nebude schopný zaručiť rozdelenie príjmov podľa „zásluh“ (akokoľvek definovaných). Nerovnosti však môžu byť nadmerné alebo „nespravodlivé“, ak sú výsledkom „nespravodlivého“ právneho rámca. Treba tiež poznamenať, že Hayek bol za nevelký minimálny príjem pre tých, ktorí nie sú schopní alebo ochotní pracovať.

7) Dokázal niektorý z našich architektov kapitalizmu zostaviť škálu ľudského správania, ktoré definuje život v kapitalistickej spoločnosti?

Backhouse: Pochybujem, že niekto zostavil celú škálu ľudského správania v kapitalistickej spoločnosti, či už títo dvaja ekonómovia alebo ktokoľvek iný. Keynes si určite uvedomoval, že motivácie sú komplikované, čo ilustruje jeho analýza finančných trhov. Zrejme si uvedomoval komplikovanosť motivácií, a preto neprijal oveľa jednoduchšie teórie spotreby a investícií, ktoré by sa dali vyjadriť algebrou (jednoduché algebraické funkcie spotreby, investícií a dopytu po peniazoch, samozrejme, existujú, ale sú prílišným zjednodušením toho, čo hovorí vo svojom texte).

Caldwell: Nie som si istý, či sa o to niektorý z nich pokúšal!

Skidelsky: Žiadny model nezachytáva celú škálu správania v akomkoľvek sociálnom systéme. Uprednostnil by som všeobecné tvrdenie, že ľudia celkovo robia to najlepšie, čo môžu, v súlade s tým, ako vnímajú situácie, v ktorých sa nachádzajú. V tomto zmysle sa

správajú racionálne. To je však ďaleko od neoklasického modelu racionality, v ktorom majú aktéri dokonalé informácie o všetkých možných výsledkoch svojho konania a volia si správanie, ktoré optimalizuje ich výhody.

Mikloš: Keynes prišiel s konceptom *animal spirit*, v ktorom sa pokúsil popísať, ako funguje v trhovej ekonomike správanie ľudí a ako to ovplyvňuje spotrebiteľskú dôveru. Neskôr na základe toho vznikol veľmi vplyvný smer behaviorálnej ekonómie, ktorý vysvetľuje, prečo sa ľudia (aj) vo svojich ekonomických rozhodnutiach a vzťahoch správajú iracionálne a čo určuje správanie investorov v čase nestability. Ide vlastne o spochybnenie pôvodného konceptu klasickej ekonomickej školy, ktorá vychádzala z predpokladu racionálneho ekonomického správania sa ekonomických subjektov (*homo economicus*).

Boettke: Nie som si istý, či úplne rozumiem otázke, či máte na mysli viac-menej zmysel života alebo náš „veľký cieľ“. Nemyslím si, že Keynes alebo Hayek napísali knihu rovnocennú Smithovej Teórii morálnych pohnútok, v ktorej sú nielen hlboké postrehy o ľuďoch, ale aj praktické návody ľudského správania. Mojou obľúbenou je myšlienka, že hnev a nenávisť sú pre dobrú myseľ jedovaté. Smith bol výnimočný mysliteľ a nie je jasné, či tí, ktorí prišli po ňom boli rovnako geniálni pozorovatelia ako on. Viac sa však špecializovali na technické argumenty o obchodníckej spoločnosti. Spomedzi moderných ekonómov bol Hayek smithovcom a jeho rozprava o pravidlách patričného správania je podstatná pre jeho obhajobu liberalizmu. McCloskey však načiera oveľa hlbšie do cností potrebných na udržanie a rozvoj liberálnej spoločnosti. Tak ako väčšina ostatných, ktorí dúfajú, že ekonomiku aspoň trochu posunú späť k jej koreňom v politickej ekonomii a morálnej filozofii, aj Sen sa venuje skôr systému a jeho dôsledkom, napr. vo svojej knihe Rozvoj ako sloboda. Užitočne prispievajú mnohí ďalší a, samozrejme, existuje niekoľko nekonvenčných mysliteľov (či mainstreamových v iných disciplínach) typu napr. morálnej ekonomie nasledujúcej Karla Polanyiho, ale nepovažujem ich za takých užitočných. Opäť sa prejavujú moje predsudky.

Scheall: Nie, ale vzhľadom na komplikovanosť – multikauzálnu a spätnou väzbou zaťaženú povahu – a dynamickosť javov, prečo by niekto očakával, že úspešne zobrazia škálu ľudských prirodzeností, ktoré definujú život v kapitalistickej spoločnosti? Obaja vedci majú v niečom pravdu, v niečom sa mýlia a neberú do úvahy množstvo ďalších zreteľov, ako to musí robiť každá kognitívne obmedzená bytosť, keď uvažuje o povahe modernej spoločnosti.

Hirai: Hayekov pohľad na jednotlivca a teória spontánneho poriadku verzus Keynesov nový liberalizmus jednotlivca a spoločenskej organizácie: Keynes sa zdá byť realistickejší ako Hayek. Je potrebné poukázať na rozdiel s odvolaním sa na charakteristiky oboch sociálnych filozofov. Dobré to vyjadruje nasledujúci bod.

Hayek v knihe Cesta do nevoľníctva (1944) nekritizoval len nacizmus a socializmus, ale aj Keynesov postoj a tvrdil, že vedú k ceste do nevoľníctva. Po prečítaní knihy Keynes Hayekovi napísal: „Veľmi podceňujete uskutočniteľnosť zlatej strednej cesty. ... snažíte sa nás presvedčiť, že len čo sa človek pohne o centimeter plánovaným smerom, nevyhnutne sa vydáva na šmyklavú cestu, ktorá ho v pravý čas dovedie nad priepasť (sic).“

Keynes si namiesto toho myslí, že ideálna organizácia by mala byť niekde medzi jednotlivcom a štátom, a vysoko oceňuje vývoj organizácií, ktoré vznikli v dôsledku histo-

rického pokroku trhovej spoločnosti, ako napríklad rast „poloautonómnych orgánov v rámci štátu“ a „tendenciu veľkých podnikov socializovať sa (sic)“.

Dimand: „Dokázal niektorý z našich architektov kapitalizmu vykresliť škálu ľudského správania, ktoré definuje život v kapitalistickej spoločnosti? Dokáže vôbec nejaký autor vykresliť celú škálu ľudského správania? Odporúčam venovať pozornosť dielu G. L. S. Shackla, ktorý po získaní doktorátov z ekonómie na Cambridgei aj LSE v rokoch 1937–40 čerpal z poznatkov Keynesa aj Hayeka.“

Kurz: V prvom rade by som radšej hovoril o „vykladačoch“ kapitalizmu a až v druhom rade o jeho architektoch do tej miery, do akej skutočne ovplyvnili hospodársku politiku, formovanie inštitúcií a podobne. A nezabúdajme, že ľudské konanie nielenže uskutočňuje, ak vôbec, to, čo má dosiahnuť, ale zvyčajne má dôsledky, ktoré žiadny aktér nikdy nepredvídal a ani nemohol predvídať. Ako povedal Adam Ferguson, dejiny sú výsledkom ľudského konania, ale nie ľudského zámeru. Ani Hayek ani Keynes nedokázali prekonať túto pravdu. Pokiaľ ide o spomínanú „škálu ľudského správania“, obaja autori mali čo povedať, ale vrta mi v hlave, či sa vyrovnajú Davidovi Humovi v jeho Pojednaní o ľudskej prirodzenosti (1739 – 1740) alebo Adamovi Smithovi v Teórii morálnych pohnútok (1759). Títo dvaja autori predvídali viaceré zistenia behaviorálnej ekonómie, ako sú majetnícky efekt, stádové správanie a podobne, ktoré podkopávajú obvyklé postuláty efektívnosti v konvenčnej neoklasickej ekonómii.

Klausinger: Tu sa chcem obmedziť na konštatovanie, že ani jeden z nich nepredpokladá, že jednotlivci dokážu konať tak, že by čokoľvek nadľudsky maximalizovali (*pozn. prekl.*, obvykle sa spomína maximalizovanie vlastného úžitku). Obaja skôr zdôrazňujú, že bežní ľudia sa často budú riadiť pravidlami (Hayek) alebo konvenciami (Keynes).

8) Podporujú rôzne vládne reakcie na covid-19 Hayekovu alebo Keynesovu víziu?

Caldwell: Môj vlastný názor je, že väčšina vládnych reakcií na covid, najmä dlhé povinné lockdowny a takmer všeobecné odmietanie experimentovať s alternatívnymi prístupmi, je prípadovou štúdiou o nebezpečenstve, keď elity využívajú autoritu vedy na usmerňovanie politiky a používajú len veľmi úzke kritériá na výber vhodnej politiky. Ekonomické a iné náklady sa brali do úvahy len zriedka. Hlavným kritériom bolo zabrániť preplneniu nemocníc. Ako alternatívna politika sa v Spojených štátoch odporúčalo zamerať sa na najzraniteľnejších (starších ľudí a ľudí so zníženou imunitou) a chrániť ich a jej zástancom nadávali ako nevedeckým ideológom. Hrozné dôsledky presadzovanej politiky vidíme nielen ako stratu produkcie, ale aj v obrovskom náraste verejného dlhu a v rovnako pochmúrnych štatistikách o poklese vzdelávania študentov. To posledné si prinajmenšom v USA vybralo daň najmä v domácnostiach s nižšími príjmami. Myslím si, že moja odpoveď je v úplnom súlade s Hayekovým názorom na nebezpečenstvo politiky, ktorú robia elity, a na nebezpečenstvo scientistického, na rozdiel od skutočne vedeckého uvažovania.

Mikloš: Samozrejme, že skôr Keynesovu ako Hayekovu víziu. Ale nejde len o vládne reakcie a vládnu politiku. Celý ekonomický systém tak ako ho dnes poznáme, hospodárska politika ako taká, je zásadne ovplyvnená Keynesovým učením.

Zásadný rozdiel medzi Keynesom a Hayekom spočíva v tom, že kým prvý riešil spoločenský a ekonomický systém zhora nadol (makroekonómia), ten druhý si ho predstavoval ako spontánný systém budovaný zdola nahor (mikroekonómia). Dnešný kapitalizmus (najmä z hľadiska úlohy štátu v ekonomike, ale aj z hľadiska nástrojov hospodárskej politiky) je keynesovský a nie hayekovský systém. Aj najznámejší liberálny ekonóm 20. storočia Milton Friedman mal v ekonomickej oblasti a v oblasti ekonomickej politiky bližšie ku Keynesovi ako k Hayekovi. Konštatoval to aj samotný Hayek.

Najväčší problém porovnávania Hayeka a Keynesa teda tkvie v tom, že porovnávame systém, ktorý poznáme a žijeme v ňom (Keynesov svet) so systémom (Hayekov svet), ktorý nikdy naozaj neexistoval a od ktorého sa skutočný (Keynesov) svet za ostatných sto rokov vzdaluje stále viac a viac. A tak o tom, či by bol Hayekov svet dnes lepší, môžeme len špekulovať.

Boettke: Pozri vyššie moju poznámku o tichých predpokladoch. Hayek síce pripúšťa, že núdzové opatrenia sú niekedy žiaduce, ale tiež varuje pred núdzovými opatreniami ako zámenkou na zvýšenie centrálnej moci. O covide som napísal niekoľko textov počnúc diskusiou o vplyve menovej a fiškálnej politiky (myslím si, že článok *NBER* od Sargenta, ktorý porovnáva, ako sme zaplatili za prvú a druhú svetovú vojnu a potom za covid, stojí naozaj za preštudovanie). V časopise *Southern Economic Journal* som spolu s Benom Powellom uverejnil článok „Politická ekonómia kovidu“ a v časopise *Georgetown Journal of Law and Public Policy* mi vyšiel článok „Testovaný liberalizmus“. Prvý sa zaoberá trpkosťou politiky spojenej s mimoriadnymi opatreniami, druhý sa pokúša otestovať Millov princíp ujmy na vážnom probléme infekčnej choroby.

Skutočnosť je taká, že svet sa pri riešení tohto vážneho problému verejného zdravia rozhodol spoľahnúť viac-menej na príkazy a kontroly, a tak by sa dala pri veľmi hrubom náčrte opäť demonštrovať príťažlivosť keynesiánskeho politického prístupu. Hayekovu politiku odmietli ako nepraktickú alebo ešte horšiu. Chcel by som spochybniť toto odmietnutie, ale nie popieraním závažnosti problému, ktorému sme čelili (a stále čelíme), ale kontrafaktuálnym myšlienkovým experimentom, v ktorom by bol Millov princíp ujmy vedúcou silou a viac by sme sa spoliehali na polycentrické riešenia a variabilitu experimentov a podnikateľských inovácií než na mandát vlády a vládou riadené lekárske riešenia. V spôsobe, akým sme postupovali, boli stále tragické straty na životoch a hlboký dopad na spoločnosť a obchodný život. Zdá sa, že je rozumné položiť si otázku, či sme to mohli urobiť lepšie, a nie iba predpokladať, že akýkoľvek alternatívny spôsob by priniesol oveľa horšie výsledky. Isteže mohol, ale mali by sme použiť všetky prostriedky, ktoré máme k dispozícii na preskúmanie kontrafaktuality, aby sme sa mohli poučiť. Aspoň v to dúfam a dúfam, že moje úsilie v dvoch článkoch, ktoré som spomenul, podnieti ostatných uvažovať v tomto duchu. Nikto z nás však túto odpoveď nepozná, vieme len, čo sme urobili, aké boli výsledky a aké následky z toho vyplývajú vzhľadom na prijaté kompromisy. Skutočné zúčtovanie si pravdepodobne vyžiada niekoľko desaťročí trvalej diskusie medzi sociálnymi vedcami a historikmi. Takže radšej nájdime spôsob možného vzájomného dialógu.

Scheall: Vzhľadom na to, že Hayek bol zjavne väčším skeptikom voči možnostiam účinnej tvorby politiky tvárou v tvár nesmierne zložitým javom, akým čelili vlády na začiatku roka 2020, a vzhľadom na to, že reakcie vlád na covid-19 patrili (s výnimkou reakcií Švédska, Južnej Dakoty, Floridy a zopár ďalších vlád po svete) k najzávažnejším politickým chybám v moderných dejinách, niet pochyb, že tieto reakcie podporujú skôr Hayekovu víziu.

O tejto téme som písal vo svojej práci „Prípadová štúdia problému nevedomosti politikov: Politické reakcie na covid-19“:

https://cosmosandtaxi.files.wordpress.com/2021/05/scheall_crutchfield_ct_vol9_iss_5_6.pdf

Hirai: Hayek bol k aktivitám vlády podozrievavý. Ekonomiku vnímal z pohľadu, že vlády a inštitúcie nadmerne rastú a deformujú cenový systém. Inými slovami, pohľad zo strany vládných reakcií mu od začiatku chýbal.

Na druhej strane Keynes počas druhej svetovej vojny neúnavne pracoval na riešení mnohých náročných problémov, ako napríklad problém *lend-lease* (na zapožičanie vojenskej pomoci spojencom – *pozn. prekl.*), problém komodít, medzinárodný menový systém (Medzinárodná zúčtovacia únia), problém reparácií a problém sociálneho zabezpečenia.

Pokiaľ ide o pandémiu covid-19, každá krajina prijala rozličné opatrenia na zabránenie jej šírenia – očkovanie, cestovné obmedzenia a obmedzenia podnikania v oblasti služieb –, čo spôsobilo nárast nezamestnanosti a prudký pokles v sektore nehnuteľností (okrem iného v Číne a Južnej Kórei).

Okrem toho vážny problém priniesla vojna na Ukrajine. Inflácia ako výsledok prudkého poklesu ponuky pšenice a ropy zaútočila na svet. Môžeme zmieniť aj neustále zvyšovanie základnej úrokovej sadzby Federálnou rezervnou bankou. Svet tak trpel veľkou stagfláciou. Príbeh sa tu však nekončí. Rusko naďalej trpí ťažkou porážkou, čím sa jeho geopolitické postavenie vo svete stalo veľmi zraniteľným.

Kurz: Zaujímalo by ma, či na túto otázku možno dať rozumnú odpoveď. Myslím si, že áno a treba povedať toto: Po prvé, veľká časť ekonómie sa zaoberá tzv. „súkromnými statkami“, ktoré sú definované súperením v spotrebe a vylúčenosťou, zatiaľ čo „verejné statky“ sa považujú za nepodliehajúce súpereniu a nevylúčiteľné. Po druhé, význam verejných statkov alebo skôr „verejných škôd“ (napr. znečistenia) podľa môjho názoru v modernej dobe dramaticky vzrástol a treba venovať oveľa viac pozornosti tomu, ako možno verejné statky chrániť a zachovať a ako sa možno verejným škodám vyvarovať a bojovať proti nim. Covid-19 je súkromná aj verejná škoda, ktoré má významné nežiaduce účinky.

Klausinger: V istom zmysle sa to zužuje na otázku: „Čo by Hayek/Keynes povedal o ... [vložiť: covid-19]?“ Ide o situáciu dosť vzdialenú skúsenostiam týchto mužov, takže by som si netrúfal tvrdiť, že poznám odpoveď. Z (klasického) liberálneho hľadiska by Hayek možno uprednostnil apelovanie na osobnú zodpovednosť pred donucovaním (ako sú lockdowny). Na jednej strane, podmienky vytvorené existenciou nákazlivej choroby, akou je covid-19, s najväčšou pravdepodobnosťou nie sú také, aby sme mohli veriť, že žiaduce budú výsledky „spontánneho poriadku“ založeného len na takýchto apelocho. Na druhej strane reakcie vlád v rôznych krajinách často viedli k „nezamýšľaným dôsledkom“, teda k následkom, ktoré nepredpokladali ani vedeckí experti. V každom prípade by sme mali byť obozretní pri kritike vládných politík na základe ex post poznatkov, ktoré ex ante nikto nemal.

O „NEFUNKČNÝCH EKONÓMOCH“ A POUŽÍVANÍ EKONOMICKÝCH MYŠLIENOK

Steven G. Medema*

„Myšlienky ekonómov a politických filozofov, keď majú pravdu aj keď sa mýlia, sú mocnejšie, než ako sa bežne chápe. V skutočnosti len máločo iné vládne svetu. Praktickí ľudia, ktorí sa domnievajú, že sú úplne oslobodení od akýchkoľvek intelektuálnych vplyvov, sú zvyčajne otrokmi nejakého nefunkčného ekonóma.“

John Maynard Keynes (1936, s. 383)

V jedno piatkové popoludnie pred asi tuctom rokov som bol prísediacim na seminári prvého ročníka vysokoškolákov, ktorý viedol jeden z mojich kolegov. Na tomto pravidelnom týždennom seminári prednášali hostia z rôznych oblastí života a v ten týždeň bol rečníkom zákonodarca, zhodou okolností člen republikánskej strany. V istom bode svojho vystúpenia zdôraznil, že nie je keynesián, pretože je proti rozpínavým vládnym výdavkom a za cestu k hospodárskemu rastu považuje zníženie daní. Počas otázok a odpovedí na konci seminára som zdvihol ruku, a keď ma vyvolali, informoval som nášho rečníka, že aj Keynes (Keynes 1936) považoval znížovanie daní za nástroj hospodárskeho stimulu, čo znamená, že náš rečník bol nevedomky keynesián. Reagoval neveriaco, vraj sa mýlim. Samozrejme, Keynesa nikdy nečítal. Jednoducho ho učili, že keynesiánska ekonómia znamená veľkú vládu, a teda je zlá, a veľmi rád túto líniu papagájoval.

Medzi ľavičiarimi sa stalo písmom svätým, že „neoliberalizmus“ je zodpovedný za väčšinu neduhov, ktoré dnes trápia svet. Je ťažké jasne určiť, z čoho tento „neoliberalizmus“ pozostáva, pretože jediným konzistentným prvkom v tejto spisbe sú „pravicové myšlienky, ktoré sa mi nepáčia“. Tento zbor však spieva takmer jednohlasne, pokiaľ ide o identifikovanie intelektuálneho zloducha príbehu – istého F. A. Hayeka, zakladateľa Montpelerinskej spoločnosti, z ktorej vzišiel „neoliberalný myšlienkový kolektív“. Hayek je známy najmä ako propagátor individuálnej slobody a tvrdením, že problémy s informáciami zvyčajne spôsobujú, že cenový systém je lepším koordinátorom hospodárskej činnosti ako štát (Hayek 1944). V rukách ľavicovej inteligencie sa však jeho myšlienky zmenili na antidemokratickú agendu, zúrivú podporu moci korporácií (a s ňou spojeného vykorisťovania spotrebiteľov) a snahy odstaviť štát (okrem teda jeho podpory moci korporácií) tým, že jeho činnosť sa podrobí testu výnosov a nákladov. Každé z týchto tvrdení je svojím spôsobom smiešne, hoci možno nie viac ako to posledné, keďže Hayekove vlastné slová, nehovoriac o jeho subjektívnej teórii hodnoty, vylučujú samotnú možnosť analýzy výnosov a nákladov.

Samozrejme, že pre niekoho zloduch je pre iného spasiteľ, a Keynes s Hayekom nie sú výnimky. Lord Skidelsky a zástup tých, ktorí po kríze v roku 2008 kričia: „Vidíte, Keynes mal pravdu!“, chcú, aby sme si uvedomili, že tento veľký muž nám poskytol nadčasové ekonomické pravdy, najmä pokiaľ ide o schopnosť vládnej politickej gymnastiky úspešne dosiahnuť všemožné veci, ktoré na vlastné nebezpečenstvo zanedbávame. A beda tým, ktorí skrížia cestu hayekovcom, z ktorých najzúrivejší zrejme považujú každý nový vládný program za posun

* Tento text vznikol ako odpoveď na otázky položené v diskusii o architektoch kapitalizmu.

o desať krokov bližšie k nevoľníctvu a akékoľvek nedokonalosti vo vládných aktivitách za jasný signál Hayekových hlbokých poznatkov o zle štátneho konania. Bojte sa žiakov.

Čo to má spoločné s týmto sympóziom, ktoré sa zaoberá trvalou hodnotou myšlienok Keynesa a Hayeka? No, všetko. Sympóziom fakticky stavia Hayeka proti Keynesovi, nie nepodobne ako slávne rapové video a vlastne ako mnohé vedecké debaty. Intelektuálne línie sú vytýčené, politické územia stanovené a poslušní pešiaci obsadzujú svoje tábory. Ekonomická argumentácia sa pritom začína podobať teológii, pričom odchýlky od danej ortodoxie nie sú prípustné. Keynes a Hayek? Nebuďte hlúpi. Každá strana hrá hru Koperník verzus cirkev. Toto je správne, a tamto je chybné. Žiadny správne zmýšľajúci človek by sa len tak neprizeral tomu, že by sa mohli v niečom zmieriť, plodne skombinovať, a že náhľady každého z nich poukazujú na hlboké obmedzenia myšlienok druhého.

Jednou z jasných nitiek na koberci dejín ekonomických myšlienok je prechádzanie tam a späť naprieč možnosťami a obmedzeniami trhu a štátu. Stáročia ekonomického myslenia sa zameriavali na nebezpečenstvá plynúce zo sebeckého správania spotrebiteľov a výrobcov a obhajovali silné a vysoké štátne narázniky na obmedzovanie týchto excesov. To sa rukami Mandevilla, Smitha a iných priklonilo k príbehu o tom, ako trh môže spravidla usmerniť vlastný záujem vhodnými smermi, pričom niektoré verzie kládli väčší dôraz na úspech trhu a iné na zlyhanie štátu. V 20. storočí sa ten červ ešte dvakrát otočil – najprv v súvislosti s rastúcim znepokojením z rozsahu zlyhania trhu a rastúcou dôverou v schopnosť ekonomickej expertízy navrhnúť nápravné opatrenia, a potom v snahe dokázať, že táto dôvera bola nepodstatná, pričom zdanlivú nevyhnutnosť zlyhaní vlády preukazovali práve pomocou teoretických nástrojov, ktoré identifikovali zlyhanie trhu (Medema 2009).

Keynes a Hayek sa v našej dobe stali symbolmi – ba priam deťmi z plagátov – týchto posledných obrátov, obeťami neúprosnej snahy zobrazovať hospodársky život v pojmoch trh vs. štát. K tomuto bodu sme dospeli prostredníctvom historiografie, v ktorej sa pozorované čítanie obetuje paródii a nuansy nemôžu stať v ceste dobrému príbehu. Nič z toho neznamená, že by sme popierali základný hermeneutický problém. To, že odborná literatúra je plná Keynesov a Hayekov, nehovoriac o Smithoch a Ricardoch, je toho dostatočným dôkazom. Je však spravodlivé povedať, že ani Keynes ani Hayek by nespoznali osobu, ktorú takto označujú mnohí ich kritici, ba dokonca ani mnohí ich údajní žiaci.

Mnohí z tých, ktorí obhajujú opätovné zaradenie dejín ekonomického myslenia do centra učebných osnov ekonómie, obzvlášť na magisterskej a doktorandskej úrovni, tak robia preto, lebo sú presvedčení, že „keby len ekonómovia čítali (vyberte si svoju obľúbenú, neprávom zanedbávanú osobnosť z minulosti), uvedomili by si, že existuje lepší spôsob, ako ekonómii robiť.“ Tí istí jednotlivci sú tiež tej mienky, že na otázky položené autorom tohto sympózia existujú jasné, zrejme a konzistentné odpovede. Na druhej strane tí, ktorí nevidia žiadnu hodnotu vo vzdelávaní v oblasti histórie ekonómie, majú sklon myslieť si, že všetky užitočné myšlienky z minulosti sú zahrnuté v ekonómii súčasnosti. Pre nich sú odpovede na otázky sympózia irelevantné, pretože vhodným prostriedkom na uvažovanie o týchto veciach je moderná ekonómia a nie úvahy dávno mŕtvych chlapíkov. Intelektuálnu namyslenosť, ktorá sa odráža v oboch týchto postojoch, nemožno podceňovať.

Jednou z charakteristických črt spoločenských vied je, že idey sú takmer nevyhnutne neúplné. Druhou je, že čiastočne kvôli tej prvej sú tiež takmer nevyhnutne v rozpore so skúsenosťou. Možno nie dnes a možno nie zajtra. Ale nakoniec áno a často opakovane, ak sa na to pozeráme dostatočne dlhodobo. Neexistuje žiadny Newton alebo Einstein, ktorí by čakali na to, že dajú nadčasové odpovede na ekonomické otázky – teórie, ktoré sú Pravdivé a jednoducho čakajú na empirické overenie. Život je chaotický. Kúsky uži-

točných vedeckých poznatkov ležia na stránkach alebo vo *vel'dielach* vedľa tých, pri ktorých mykneme plecami. Autor *Všeobecnej teórie* napísal aj *Pojednanie o peniazoch*. „Vy-užitíu vedomostí v spoločnosti“ predchádzala *Ceny a výroba*. Aj tí najlepší futbalisti s určitou pravidelnosťou triafajú mimo brány.

Nie je hriechom pokúšať sa nájsť osožné zrnka pre dnešok v myšlienkach minulosti. V skutočnosti možno povedať, že každý pokrok, či už v oblasti myšlienok alebo v praktickejších veciach, nevyhnutne staviame na úspechoch – a áno, aj zlyhaniach – našich predchodcov. Vážne nebezpečenstvo však hrozí, keď si určíme smer tak, že padneme na kolená pred uctievanými svätcami a budeme predstierať, že v ich spisoch nájdeme lieky aj na naše drobné trápenia, nehovoriac o ceste k spásu. Kapitalizmus je krehké a zložité zviera. Finančné trhy sú komplikované, rôznorodé a vyvíjajú sa. Covid si vyžiadal životy miliónov ľudí a niektoré reakcie naň spôsobili v súčasnosti menej vypočítateľné, ale o nič menej reálne škody na životoch ďalších miliónov ľudí. Chudoba a obrovská nerovnosť boli prakticky samozrejmosťou počas väčšiny ľudských dejín. Predstierať, že Keynes alebo Hayek nám poskytujú správnu optiku, cez ktorú sa môžeme pozeráť na tieto problémy, alebo že môžu poskytnúť odpovede na výzvy s nimi spojené, je neuvážené. Rovnako absurdné je predstierať, že ani jeden z nich nemá pri uvažovaní o týchto výzvach čo ponúknuť. Nepříjemnou pravdou je, že realita postupne dupe po myšlienkach Hayeka aj Keynesa a potvrdzuje ich; ignorujeme ich na vlastné riziko.

Je toto všetko len prosba o pragmatizmus, ktorý by niektorí považovali za útočisko prostoduchých ľudí? Možno sčasti. Ale oveľa viac je to argument, že zložitost reality možno riešiť len prostredníctvom myšlienkového procesu, ktorý je rovnako zložitý, je výsledkom kakofónie hlasov a uhlov pohľadu. Nehovorím tu o keynesiánoch a hayekovcoch a friedmanovcoch a marxistoch a iných rôznych „ovcoch“ a „iánoch“, z ktorých každý trvá na tom, aby sme usporiadali ekonomiku a spoločnosť podľa *nich* a basta, čím si vyberieme cestu do neba namiesto do záhuby, pričom skutočné výsledky sa určujú podľa toho, kto získa najviac hlasov alebo presadí svojho vládcu k moci. Skôr naznačujem – ba priam trvám na tom –, že skutočný a dôsledný pokrok pri riešení najzávažnejších spoločenských výziev sa dosiahne len prostredníctvom intelektuálneho eklekticizmu, ktorý je, a možno vždy bol, príliš zriedkavý. Nie náhodou tu Keynes a Hayek dobre pochopili, pretože sa učili jeden od druhého, ako aj od iných, skôr odlišných ľudí. Očakávam, že Keynes by našiel veľkú hodnotu u Lucasa a Hayek povedzme u Tiroleho. V tomto bode sa tí žiaci jednoducho odvracajú a krúčia hlavami – a autor tohto textu sa usmieva, lebo vie, že vec vystihol.

(Som vďačný za povzbudzovanie, ktoré sa mi počas prípravy tohto textu dostalo od Bradleyho Batemana a veľmi som pri tom ťažil z bystrých komentárov o Keynesovi a Hayekovi v zdrojoch Bateman (2006) and Caldwell (2020).)

REFERENCIE

- Bateman, Bradley W. 2006. “Keynes and Keynesianism.” In Roger E. Backhouse a Bradley W. Bateman, eds., *The Cambridge Companion to Keynes*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 271-90.
- Caldwell, Bruce. 2020. “The Road to Serfdom After Seventy-Five Years.” *Journal of Economic Literature* 58(3): 720-48.
- Hayek, F. A. 1944. *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Keynes, John Maynard. 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Medema, Steven G. 2009. *The Hesitant Hand: Taming Self Interest in the History of Economic Ideas*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

the
**ECONOMIC
CONSEQUENCES**
of the
PEACE

John Maynard
KEYNES

Introduction by Former Chair of the Federal Reserve

PAUL VOLCKER

**PRICES
AND
PRODUCTION**

By
FRIEDRICH A. HAYEK

*Trink Professor of Economic Science and Statistics
in the University of London*

New Impression

"The whole of Dr Hayek's book is worth the closest attention. He is extraordinarily stimulating in his methods and his conclusions."—*Manchester Guardian*.

MACMILLAN

THE
GENERAL THEORY
OF
EMPLOYMENT, INTEREST
AND MONEY

BY
JOHN MAYNARD KEYNES

Mr. KEYNES here attempts to solve the general problem of variations in the volume of output and employment. In order to work out a fundamental theory of aggregate supply and demand, he develops a system of analysis which includes a new treatment of saving and investment, of the marginal efficiency of capital, of the rate of interest and of money. The book constitutes a general assault on the adequacy of the existing orthodox economic theory as a means for handling the problems of fluctuations in employment, trade cycles and the like.

MACMILLAN

**THE ROAD
TO
SERFDOM**

F. A. HAYEK

KINGS COLLEGE,
CAMBRIDGE.
28.2.16

I claim complete exemption because I have a conscientious objection to surrendering my liberty of judgment on so vital a question as undertaking military service. I do not say that there are not conceivable circumstances in which I should voluntarily offer myself for military service. But after having regard to all the actually existing circumstances, I am certain that it is not my duty so to offer myself; and I solemnly assert to the Tribunal that my objection to submit to authority in this matter is truly conscientious. I am not prepared on such an issue as this to surrender my right of decision, as to what is or is not my duty, to any other person, and I should think it ^{morally} wrong to do so.

JM Keynes